

Meltzl Hugó levelei Farnos Dezsőhöz a *Petőfiana* kapcsán

Az alább közlendő szövegek egy hosszabb munka részét képezik. Ebben a tervezett összefoglalásban Hugo von Meltzl¹ Farnos Dezsőhöz írott levelei kiemelt helyet foglalnak el, s a szöveggözlést magyarázó lábjegyzetek egészítik ki, valamint egy olyan tanulmány, amely Meltzl különféle természetű társadalmi és szellemi viszonyait tárja fel.

Az alább közlendő néhány levél² a teljes korpusz³ kb. egynegyedét képezi. A kiválasztásban az volt az elsődleges szempont, hogy a *Petőfiana*⁴ szerkesztése kapcsán íródott leveleket közöljük, s ezek közül is azokat, amelyek segítségével némileg körvonalazhatóvá válhatnak a kiadvány keletkezésével, az ebben megjelent tanulmányokkal kapcsolatos viták és reakciók, Meltzl viszonya az ugyancsak Kolozsvárott megjelenő Petőfi-Múzeumhoz, elképzelése a Petőfi-kultuszról és annak „terjesztési módjáról”, és Meltzl (véltető) szembenállása a hivatalos kánonnal és annak (budapesti) képviselőivel. Mivel a jelen szöveggözlés terjedel-

¹ A szerző teljes neve Karl Hugo Meltzl von Lomnitz, mivel azonban erdélyi szászként magyar nyelven is sokat publikált, a magyar korabeli és újabb szakirodalom sokszor Meltzl Hugóként is emlegeti. Ő maga mindkét névváltozatot használta, eddigi felületes megfigyeléseim alapján az eredeti formát az idegen nyelven írott tanulmányaiban, a magyarosított változatot pedig a magyarul megjelent szövegeiben. A két névváltozat identitásbeli kérdéseket is felvet, ezekre azonban most – helyszűke miatt – nem térek ki.

² A kéziratok tanulmányozására a tübingeni Institut für Donauschwäbische Geschichte und Landeskunde négyhónapos ösztöndíja nyújtott lehetőséget.

³ A levelek Farnos Dezső nagyenyedi hagyatékában, a Bethlen Gábor Kollégium Dokumentációs Könyvtárában, Ms 300 jelzet alatt található meg.

⁴ A *Petőfiana* 1889 júliusában jelent meg Kolozsvárott, az akkor nagyenyedi tanár Farnos Dezső szerkesztésében. Petőfihez kapcsolódó tanulmányokat, visszaemlékezéseket tartalmazott, illetve egy mellékletet is, amelyben Petőfi és Szendrey Júlia egy-egy kéziratának faksimiljét közölték. Meltzl és Farnos negyedévi kiadványt terveztek, azonban csak az első kötet jelent meg. A már akkor is könyvritkaságnak tekintett (és tervezett) kiadvány nehezen hozzáférhető.

mi okok miatt nem lehet teljes, a válogatás nem tükrözheti pontosan az előbb vázolt relációkat; ezek feltérképezéséhez nemcsak minden levelet – tehát Farnos eddig még ismeretlen válaszait⁵ is –, hanem a korabeli sajtóban megjelent recenziókat, vitákat, az érintettek levelezésének idevágó részét is be kell emelni a kutatásba.

Meltzl leveleinek írásképe meglehetősen kusza és nehezen követhető. A szövegek reprodukciójában igyekeztem minél pontosabban igazodni a kézirathoz, ám néhány ponton ettől eltértem. Az átírást nem tördeltem sorok szerint, a bekezdések azonban az eredeti írásképet tükrözik. A központosítást is egyszerűsítettem némileg: az egybeírt szavakat elválasztottam egymástól (pl. *mostis* – *most is*), kivéve, ha a sor végén elválasztójel volt. Ha a központosítás hiánya értelemzavaró volt, a vesszőt vagy pontot szögletes zárójelbe tettem. A Meltzl speciális írásmódjára figyelmeztető [!] jelet csakis olyan helyzetekben használtam, amikor a szó átírása gépelési hibának tűnhetett volna. A minél kevesebb megjegyzendő jel érdekében az áthúzásokat tipográfiailag ugyanígy adtam vissza, az aláhúzásokat nem kurziváltam.

Nagyobb gondot jelentett a szöveg betűhív megjelenítése: Meltzl írásmódjára jellemző, hogy sokszor elfelejti kitenni az ékezeteket (pl. *kulonbozo*). Az emendálás megszokott formája itt azonban nem tűnt célravezetőnek, ugyanis rendkívüli módon felduzzasztotta volna a lábjegyzetek számát (szinte minden ötödik szónál emendáló lábjegyzetre lett volna szükség), egyúttal alaposan akadályozva a folyamatos olvasást is. Jelen esetben az olvashatóságot tartottam szem előtt, így sem a szövegben, sem lábjegyzetben nem jelöltem külön az emendálásokat, amelyeket kizárólag az olyan szavak esetében alkalmaztam, amelyekről láthatóan elfelejtődött az ékezet, ahogy a példa is jelzi. A teljes szövegcsoport átírása esetén az emendálások természetesen lábjegyzetben jelennek majd meg. Meltzl betoldásait külön jelöltem: [*betoldás*: *most is*].

Sajnálatos módon a szövegben maradt néhány kiolvasatlan vagy bizonytalan olvasatú szó is: a bizonytalan olvasatokat a szövegtestben *kurzíválva* jelöltem, és mindenikhez lábjegyzetet fűztem, az olvashatatlanokat szögletes zárójelben adtam meg: [olvashatatlan szó].

A lábjegyzetekben szövegcritikai jellegű magyarázatok, szakirodalmi hivatkozások, idegen nyelvű szövegek fordításai és magyarázó jegyzetek egyaránt vannak. A **félkövérrel** írt lábjegyzetek Meltzl saját, a levelekben is lábjegyzetként megjelenő szövegeit jelentik; ezek a kéziratban saját jellel vannak ellátva (csillag, kereszt stb.), és elkülönülnek a betoldásoktól, amelyeket Meltzl a hiányjellel vezet be. A dátum nélküli leveleket – a kronológiai tájékozódást segítő – igyekeztem hozzávetőlegesen datálni.

⁵ A Meltzl-hagyaték egyelőre lappang, feltárása a későbbi kutatások egyik célja.

A levelek kézírataiban vannak további, jelen közlésben nem jelölt változtatások is: színes ceruzával (általában pirossal és kékkel) aláhúzott sorok. Ezek több okból is problematikusak: egyelőre nincs megnyugtató válasz arra, hogy ki és milyen céllal húzott alá bizonyos sorokat a levelekben, és hogy a színessel aláhúzott soroknak van-e relevanciája, ahogyan azt sem lehet még tudni, hogy Farnos Dezső hagyatékát kik és hányan (könyvtárosok, kutatók stb.) látták; Meltzl egyes leveleiben ugyancsak vannak piros ceruzával írt részek, de ez nem elégséges támpont az aláhúzások szerzőjének beazonosítására. A pirossal írt részeket sem jelölöm az átírásban, csak lábjegyzetben jelzem őket. Ugyancsak nem jelennek meg a levelek egyedi leltári számai, az általam beillesztett római számok a könyvebb áttekinthetőséget szolgálják.

I.

87. Decz. 28 án

Kedves barátom.

Most már nem titokban, de azért mégis másnak, (kedves neje kivételével) el nem árulandó komolyabb dologról akarok Kegyedhez szólni. Becses zárt levelezőlapjára szándékomban volt azonnal választ küldeni, már t. i. abban a természetes feltevésben, hogy a készülőfélben levő Petőfimúzeumról,⁶ melyet magam kereszteltem, mielőbb többet fognék hallani. Ez a feltevés máig se teljesült voltaképpen; de annál természetesebb vala, mivel (a mint naplóm-ból győződtem meg)⁷ már f. h. 2 án történt. (tehát az állami csínyek ez emlékezetes napján!)⁸ Saját lakásomon, egy csésze thea és pohár bor mellett, a találkozás Dr. Cs,⁹ Dr. F Z¹⁰ és a (legujabb Híradóval titokban terhes) K.

⁶ Petőfi-Múzeum: Ferenczi Zoltán, Csernátóni Gyula és Korbuly József által alapított kolozsvári irodalmi folyóirat, amely 1888-tól 1895-ig jelent meg.

⁷ Meltzl hagyatéka, s így naplója is ismeretlen helyen lappang.

⁸ „az állami csínyek ez emlékezetes napján” – 1851. december 2-án Charles-Louis Napoléon Bonaparte francia elnök hadserege megszállta Párizst, pontosan egy évre rá pedig császárrá koronázták III. Napóleon néven.

⁹ Dr. Csernátóni Gyula (1858–1914) bölcész, tanár. A Petőfi-Múzeum egyik alapítója.

¹⁰ Ferenczi Zoltán (1857–1927) irodalomtörténész, könyvtáros, az MTA tagja. 1888–1896 között a Petőfi-Múzeum szerkesztője, Petőfi-életrajza 1896-ban jelent meg. A Petőfi Társaságnak 1897-től tagja, majd 1907–1923 között alelnöke volt. Endrődi Sándorral 1908-ban megalapította a Petőfi Könyvtárat, amelynek X. füzetében (1909-ben) az akkor már halott Meltzl Petőfi-tanulmányait közölték, Barabás Ábel előszavával.

al,¹¹ t.i. az az értekezlet, melyen azonban csak a címkeresztelőn estünk volt túl szerencsésen. (Én akkoriban gyengélkedtem.) Harmadnapra azonnal felkerestem saját lakásán Dr. Cs-t (vasárnap fh. 4-én), még egyszer figyelmeztetve őt, hogy el ne mulasszák, Kegyedet is felszólítani. Azóta szemeim nem látták többet Dr. Cs-t. (Maglehet, hogy időközben oly nagy Petőfizseni lett belőle, hogy ugyancsak – zenírozza magát hozzám ellátni.) Azóta t.i. úgy látszik, más fordulatot adtak az egész ügynek, noha a lap nyomtatásához nem fogtak hozzá, sőt még ki se szedtek belőle egy árva cikket se. (Ormosnál¹² fog készülni, K. költségén.) Dr. F. Z. ugyan elsifitelt még egyszer-kétszer a lakásomra (nevezetesen f. h. 9 én,) mikor is ismételten figyelmeztettem, hogy irjanak mielőbb kegyednek is; de erre nem csak hogy némileg kitérő választ látszott adni, hanem a készülendő program egész tervét is eltitkolta előttem; felajánlva nekem csupán csak „tért” az „első helyen álló” cikkekre, a mely nagylelkűségről (programm hiányában) lemondtam, a mi nem gátolta meg abban, hogy a PMuzeum¹³ számára el ne fogadjon tőlem egy értékes francia kéziratot Amiel † genfi tanár hagyatékából.¹⁴ Ez volt a legutolsó szavam; ez ügyben senkivel se váltván, kivévn Kegyedhez intézett levelezőlapomat, egy árva szót se. Mert noha a titoktartásra nem vállalkozott volt egyikünk se; gentlemenek közt ilyesmit önkényt értető dolognak tartottam, részemről legalább. Különbén ugy Cs-tól, mint F. Z-től legnagyobb barátságban váltunk el. Maig is élnek, ha meg nem haltak.

Most már elküldték, a napokban, az új Erd. Hiradó¹⁵ szerkesztőségéből a mutatószámot és ebben elésompolygott valahára az a – medve (valóban transylvan telivér,) melyet régóta szerettünk volna látni; t.i. az a famosus program. Azt hiszem, e szerencsétlen abortushoz nem kell commentár; bizony Isten, a Petőficultus e legújabb terméke halva született; azért jóllehet élnek fogják nézni – és itt a baj, a melylyel szemben tétlenül nem maradhatok, legalább én, és, azt hiszem, Kegyed se. Mert az egész, a mint már régebben ~~ho-~~tyám homályosan sejtettem arra lyukadt ki tényleg, hogy a hazai „közvélemény” csupán csak „Gyulai P-től várja”, (már t.i. Ferenczi Zoltántól!) Petőfi

¹¹ Korbuly József (1860–1917): hírlapíró és szerkesztő, a Petőfi-Múzeum harmadik alapító tagja, 1884–1885 között a kolozsvári Élet és Irodalmat szerkesztette, majd 1887-től az Erdélyi Hiradót is. 1895-ben Budapestre költözött, ezután különböző fővárosi lapoknál dolgozott.

¹² Ormos Ferenc: kolozsvári nyomdász

¹³ PMuzeum: Petőfi-Múzeum

¹⁴ A kézitról egyelőre nem lehet közelebbit tudni. A Petőfi-Múzeum több száma is közli Petőfi néhány versének Amiel készítette francia fordítását, de az eddig áttekintett számokban nem találtam utalást arra, hogy ezek Meltzl tulajdonából származtak volna, ahogyan egyelőre az sem biztos, hogy a szóban forgó Amiel-kézirat Petőfi-fordítás lenne.

¹⁵ Erd. Hiradó: Erdélyi Hiradó

kielégítő életrajzát;¹⁶ Gyulai P. t.i. féllábbal sírban állván, majd F. Z. fogja örökölni tőle ezt a missiot, ő ki már is annyira működött ezen a téren, és fáradozott hogy még a keresztneve is azonos Petőfi egyetlen fiáéval. Csakhogy fájdalom más érintkezési pontjáról a Pirodalom¹⁷ terén a világnak semmi tudomása... Szép Pbiographia¹⁸ lenne, ad usum philistaeorum,¹⁹ à la Franz Schedel – Toldy!... Még csak az az egyetlen szerencse e programmban, hogy az egész csupán F. Z. úr stíljára vall s a különben derék Dr. Cs. Gyula csupán Goethe halászához hasonlóan halb zog er ihn, halb sank er hin,²⁰ járulhatott hozzá az efféle palpabilis²¹ badarsághoz: „visszamenni az 1854-ki Gyulaira!”²² Ily alapon megindítandó Petőfianum, plane folyóirat, azt hiszem, nem méltó se Petőfihez, se Cs-hoz, legkevésbé pedig a valódi Petőficultushoz, mint a melynek nálunk Erdélyben, legalább ez idő szerint, most már bizony (rajtam kívül), az írók között, most már még csak Kegyedet ismerhetem el tiszta kezű képviselőjének.

Ily körülmények között természetesnek fogja találni, hogy felvillant az agyamban egy, azt hiszem, jó gondolat, mely ugyan nem „bánt engemet”, de azért szükséges volt ily oriási bevezetéssel ellátni, mint a milyen ez a levél. Körülbelől nem egyéb az, mint a mire figyelmeztettem volt a legközelebbi, legelső és legutolsó alkalommal. (a f. e. vasárnapon) már Dr. Csernátont is, midőn kereken és határozottan²³ kijelentettem, hogy én a magyar P. iroda-

¹⁶ „Mert ha igaz, hogy a Petőfi esztétikai és irodalomtörténelmi nagysága többé nemcsak magyar, hanem még inkább világirodalmi kérdés; másrészt természetes, hogy Petőfi kimerítő életrajzát kiválóan magyar főtől várja az irodalom.” Petőfi-Múzeum, Kiadják: Dr. Csernátoni Gyula, Dr. Ferenczi Zoltán, Korbuly József, Kolozsvár, Nyomatott Ormós Ferencnél az Ev. Ref. Kollegium betüivel, 1888. január–március, 1–2.

¹⁷ Pirodalom: Petőfi-irodalom

¹⁸ Pbiographia: Petőfi-biographia

¹⁹ ad usum philistaeorum: a filiszterek (nyárspolgárok) használatára (lat.)

²⁰ Az eredetiben: „halb zog sie ihn, halb sank er hin”; Vidor Miklós fordításában: „a kar kinyúlt, utánahullt”. (Johann Wolfgang GOETHE *Válogatott művei. Versek*, vál. BENEDEK Marcell, Európa, Budapest, 1982, 136.) Az idézet Goethe *A halász* c. balladájából származik.

²¹ palpabilis: kézzelfogható (lat.)

²² „Folyóiratunk tisztán tudományos törekvéseinél fogva a Petőfiről szóló kutatások módszerén is változtatni óhajt, a mennyiben kizárja a tárcairói stílyt, mint a mely, nézetünk szerint, lényegesen járult hozzá a Petőfiről szóló, kivált életrajzi adatok idegenszerű színezéséhez s ez által folyóiratunk a Petőfi-irodalom ügyét az emilyen kedélyes irányzatból újra ama tudományos alapra reméli visszavihetni, melyen br. Eötvös 1847-ben s Gyulai Pál 1854-ben megindították s mely egyedül lehet méltó Petőfihez.” Petőfi-Múzeum, Kiadják: Dr. Csernátoni Gyula, Dr. Ferenczi Zoltán, Korbuly József, Kolozsvár, Nyomatott Ormós Ferencnél az Ev. Ref. Kollegium betüivel, 1888. január–március, 2.

²³ **Dr. Cs. felesége is a megmondhatója, jelen levén a tárva nyitott ajtójába a mellékszobának még pedig velem szembe [betoldva: ülve], úgy hogy minden ceruzmozdulatom [!] figyelemmel kísérte – a kicsi liba! (Nem ismer engem[.]**

lom terén ezentúl active legfeljebb a coulissák mögül (illet. a kathedrémon, élő szóval) vehetnék részt; de éppen ezért szeretném legjobban, hogy ha most már a Kegyedék hárman által megindítandó Petőfi muzeum „egészen fölöslegessé” tenné az Acta Comp. nak 1877 óta folyó Petőfiana cz. rovatát;²⁴ hozátéve ünnepélyesen, hogy én ezt a rovatot (esetleg a Kegyed segítségével) kénytelen volnék tovább folytatni, abban az esetben hogyha az új Petőfi muzeum „nem tenné azt fölöslegessé” – Azt hiszem ez elég őszintén volt beszélni és érthetően; Dr. Cs. minden jót megígért; s ime (Némely kálomista ember előtt, ugy látszik, nem létez irtózatossabb dolog az egyenes utnál.)

A jó gondolatom pedig, ime kurtán: Legyen, szíves Kegyed legalább az Acta Comp. socii cz. lajstromába béiratkozni²⁵ és vegye át egyuttal az én „Petőfiana” rovatom szerkesztését, egymaga! Mit gondol?

Legcélzerűbb volna most mindjárt ujévtől fogva egészen önállóan szerepeltetni ezt a rovatot, mint a mely a hazai szaklapok sorába léphetne és ott bizonyára nem foglalná el a legutolsó helyet; természetesen a központhoz, Budapesthez kötve; noha [betoldva: legalább egyelőre] helyben Kolozsváron, személyes felügyeletünk, alatt nyomtatva, vagy akár Beszterczen (hol is a typographia szép Elzevier betű felett rendelkezik, cf. Petőfi-jelszava cz. 4 ives munkámat, mely ott készült) De e végből, hogy t i. Budapesten tiszteséges comuniofirmára²⁶ szert tegyek, elébb személyesen kellene felrándulnom, a mit ugyis szándékom tenni, szombathoz egyhétre január 7 én (bátyám, a képviselő²⁷ kíséretében.) Addig is kérem szíves válaszát [!], még pedig behatóbb levél alakjában. Miután rég túlestünk volna a hübelebalázsságokon, czélszerűnek tartom a mellékelt lapra rögtönözni egy tervezetet [betoldva: is]; kérem meghányi-vetni.

Marginalis glossával, stb. vel ellátva kérem aztán visszaküldeni!

Csalhatatlanságra egyébiránt korántse tartván igényt, kedves nejének kezeit csokolva és a testvérét tisztelve a Dr. med-et, ki szintén részt vehetne legalább erkölcsileg, minden jót kívánva ujévre

Meltzl Hugo

²⁴ Acta Comp: Acta Comparationis Litterarum Universarum (Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok). Meltzl és Brassai alapították 1877-ben, az első összehasonlító irodalomtudományi lapnak tekintendő. Állandó rovatai között volt a Petőfiana című is. A folyóirat neve a továbbiakban: ACLU.

²⁵ Meltzl az ACLU nevében 1887 decemberében küld Farnosnak egy nyomtatott meghívót, amelyben arra kéri, hogy iratkozzon fel az ACLU szerzőinek névsorába. A nyomtatvány megtalálható a nagyenyedi Farnos-hagyatékban.

²⁶ comuniofirma [communiofirma]: Meltzl valószínűleg először köznyomdában akarta kiszedetni a szöveget.

²⁷ Oskar von Meltzl (1843–1905): erdélyi szász kultúrtörténész, közigazdász, 1886–1898 között Nagyszében képviselője, a magyar–szász megegyezés támogatója.

Önkényt értetik, hogy az ily Petőfiana az Acta Comp.tól elszakadt, de különben egészen önálló szaklap maradna egészen a Kegyed fáradságának gyümölcse. Részemről nem vállalkozhatom sem expeditióra²⁸, se tulajdonképeni szerkesztésre, semmi esetre. De önkényt értetik az is, hogy a míg a kezdet nehézségein túlesünk, jószível vállalkozom – de csakis a Kegyed nominalis szerkesztése alatt²⁹ – akár egyedül is ily lap megcsinálására, tehát a költségekre is, a deficiten a netáni, fedezetet beleértve. Anyagilag nyerni Kegyed nem fog akarni; a morális, intellectualis, hazafias stb. magasabb siker egyelőre elegendő. Később materialissá is válhatik. E felett azonban soha se fogunk, azt hiszem, összeveszni, hanem testvériesen benne osztokodni [!], hogyha ugyan a mi korántse valószínűtlen, addig sirba ne szállanak.

A mellékelt terv szerint alapítandó folyóirathoz a mint látja, nem szükséges se pénze, se jelenléte, mint szerkesztőnek, sem itt, sem Budapesten, mivel a csupán 4 rendbeli szám megjelenése a várakozó idejébe esik ugyanis és különben is itt vagyok én a coulissák mögött, mint regisseur. Többre azonban a (szellemi) vezetésnél nem vállalkozhatom, az Acta expeditiojával igen ellevén foglalva stb.

II.

Kv.,³⁰ 87. Dez. 30
pénteken

Kedves Barátom,

Váratlanul gyorsan érkezett válasza igen kellemesen lepett meg s sietek örömemnek kifejezést adni, hogy széles Magyarországon mégis csak akad még ember, ki, noha – van esze s noha modern író, mégsem adná oda a Petőfi Krisztust 30 pénzért, se pedig tagadná el harmadízben is, mint bizonyos félre vezetet [!] kedves közös barátunk.

Azonban nem szeretnék oka lenni annak, hogy egészen kézzelfogható végeredmény elérése nélkül is ide fáradva, időt s pénzt költsen s bármennyire ohajtánám is a személyes találkozást, mielőbb, mégis praktisubbnak [!] vélem

²⁸ expeditio: (itt) kiadás (lat.)

²⁹ nominalis szerkesztés: névleges szerkesztés (lat.)

³⁰ Kv.: Kolozsvár

hogy ha a kolozsvári utat egyelőre elhalasztaná; mindaddig, míg meg nem jártam volna Budapestet – feltéve, természetesen, hogy csupán csak egyedül ez ügy miatt szándékoznék ide jönni?... Mert bármennyire biztosítva legyen is az egyedüli szerkesztése alatt megjelenendő „Petőfiana” külön szakköz-löny, a kivitel fontosabb módozatai felett – igen sokféle lehetőséggel állván szembe – magam se vagyok még egészen tisztába!... Csak a födolgor tekint-hetem rendbe hozottnak a mai válasza után. t. i. azt a kérdést eldöntöttnek, végleg: hogy Kegyed a szerkesztésre, még pedig az egyedülire, vállalkozik. S ezzel egyelőre elég; mert a Dr. Cs-ék lapja se fog egyhamar elkészülni; kü-lönben szükség esetén az Acta Comp. számára már is kiszedve heverő anyag-ból azonnal jutna egy probaszámra is!

Hogy ha nem érezném magamat, nevezetesen a legutolsó romai utom, április, óta némileg kimerülve, vagy kimerítve és nem várnék (biztos kilátás-ban ugyan, de, ez idő szerint, mégis csak a kilátás stadiumában,) valami rk.³¹ bevételt, melyre csak néhány hét múlva tehetek szert; akkor azonnal megin-dítottam volna az egészséget a budapestiekre, kolozsváriakra, beszterczeiekre, *czaslaiokra*³² soroksáriak stbekre való tekintet nélkül és azt mondtam volna: jöjjön el mielébb!... A mit különben úgyis mondok!...

Időközben kérem gyűjtsen, tervezzen, gondolkozzék, meditaljon; vagyis gyűjtesenek, tervezzenek, gondolkozzanak, meditaljanak – ha szabad azzal a reménnyel kecsegtetnem magamat, hogy valamint az én feleségem az én működésem fellett, úgy a kegyedé fellett [!] is örangyal gyanánt örökodik a Kegyedé.

Reménylem azt is, hogy a legközelebbi napokban többet irhatok, hogy-ha netán addig személyesen ne lenne szerencsém Kegyedhez; még pedig be-hatóbban fogok írni, most vendégem levén (voltaképpen szép aszonyok cong-resussa feleségem kávékörében, de a melynek – zaja szobámba hallszik és némileg zavar,) most is sietek boldog újévet kívánva, b. feleségének kezeit csókolva:

Meltzl H.

³¹ rk.: valószínűleg a rendkívüli rövidítése

³² Czaslau: ha valóban helyes az olvasat, akkor talán a Csaslau néven is emlegetett cseh kerületi kapitányságról lehet szó, amely Prágától keletre fekszik. Nem világos azonban, ennek mi in-dokolná az említését.

III.

Petőfiana³³

Uj Series 1888.

Az egész Series XII-ik évfolyama

Önálló szaklap alakjában, szépirodalmi és széptani folyóirat. Alapította Meltzl Hugó az „Összeh. Irod. Lapokban” 1877-ben.

Kizárólag a nagy költő élete és művei tanulmányozása; nemkülönben a Petőfi-cultus lelkiismeretes terjesztése szolgálatában.

Megjelenik negyedévenként, a Petőfi-cultus legemlékezetesebb napjain, t. i. minden év jan. 1, márcz. 15, jul 31 és szept. 8-án, e nevezetes napokhoz illő alkalmi cikkekkel, legalább 1 és legfennebb 2 ívnyi tartalommal.

Az első füzet ára 30 kr. Előfizetés csak egész évre szólhat, és pedig 1 frt. 20 kr.

Nem előfizetők a könyvárusi forgalomba később kerülő példányokat csak tetemesen felemelt áron vehetik.

Előfizetések, valamint a lap anyagi és szellemi részét illető egyéb küldemények N.-Enyedre intézedők

Szerkesztő: dr *Farnos Dezső* főisk. h tanárhoz.

Az évi 4 füzet, külön lapsz, lehetőleg csinos zene- s egyéb műmelléklettel, kiskötetet képez, mely egyaránt diszére válik a hölgy-budoir asztalának, valamint a tudós könyvtárának.

Miután a Petőfiana csak hivatott dilettánsok, amatőrök pártfogására számíthat, a kiadás is csak szabott számu lehet. (70 Exemplaires numérotés).

Kolozsvár–Budapest–N.–Enyed 1887 decz.

Kolozsvárt előfizetéseket elfogadnak: Stein, Demjén, ((Márton K.), Lehman és Baldi.

Az első füzet hármaz lesz; megj. juliusban.

Felvilágosításul a Petőfiana érdekében.

A február hó elején, ugyancsak Kolozsvárt, tényleg megindítandó „Petőfi-Muzeum” című szaklap, nóha nemcsak eszménye, hanem még czime is a Dr. Farnoséval közös forrásból való, mégis egészen más vállalat, mely talán annál nagyobb reményekre jogosít, mennél egészségesebb önállóságra törekszik. Részemről az 1863 óta gyűjtött magyar anyagot egyedül [ceruzával

³³ Az itt következő szöveg egy előfizetési nyomtatvány.

aláhúzva] Dr. Farnos D. úrnak, szintén volt tanítványomnak, adtam át mai napon.

Kolozsvár, 1888. január 27.

Dr. Meltzl Hugo, egyet. tanár.³⁴

Sz. Juliát³⁵ kissé megmostam a német felhőimhez irt biographiában³⁶ is, továbbá a „P. jelszavá”ba.³⁷ Azt hiszem, hogy ez az aszonyi állat háládatlanul viselte magát a legnagyobb magyarral szembe.

hétfőn³⁸

Előadásra készülve, éppen csak annyi időm jutott, hogy ezt a néhány sort csatolhassam a tegnapi elkészült levelezőlapomhoz.

Rendnek muszáj lenni! Így tehát kérném szépen, a leveleimet esetleg többször is átolvasni jól kibetűzve. Arról nem tehetek, hogy oly gyakran lép

³⁴ A nyomtatvány szövege itt ér véget.

³⁵ Sz. Juliát: Szendrey Júlia; a szöveg innentől Meltzl kézírásával folytatódik.

³⁶ „Wie hätte ihn die eitle Julia nicht geliebt? Sie hätte es wohl gethan, auch wenn es sich um einen hauptstädtischen Dichter geringeren Schlags gehandelt hätte, als einen Petőfi.” Az idézethez Meltzl lábjegyzetét fűzött: „Zu zweiter Ehe war Julia mit einem Professor an der Budapester Universität verheiratet. Von ihrer dämonischen Schönheit war ihr noch in den Jahren, welche ihrem Tode unmittelbar vorangingen, ein gut Theil geblieben. – Man würde übrigens sehr irren, wenn man annehmen wollte, daß Julia ein weiblicher Schönheit gewesen sei, wie es Dutzende gibt. Hätte sonst ein Petőfi sie dermaßen feiern können? Seine gesamte Lyrik dreht sich um sie, wie um eine Zentralsonne.” Alexander PETŐFI, *Wolken (Felhők.) Lyrischer Zyklus*. Zum erstenmale ins Deutsche übersetzt, nebst einer Biographie des Dichters aus bisher unbenutzten Quellen von Hugo MELTZL VON LOMNITZ, Schmidt u. Erdtmann, Lübeck, 1882, 29. Fordítás: „Hogyisne szeretete volna őt a hiú Júlia? Bizonyára megtette [szerette] volna, még akkor is, ha egy Petőfinél kisebb jelentőségű fővárosi költőről is lett volna szó.” „Második házasságában Júlia a budapesti egyetem egyik professzorának volt a felesége. Démoni szépségéből közvetlenül a halála előtti években is megmaradt egy jó rész. – Nagyon tévednénk, ha azt gondolnánk, hogy Júlia olyan női szépség volt, amilyeneket tucatjával találhatunk. Másképpen hogyan ünnepelhette volna őt ennyire egy Petőfi? Teljes lírája körülötte forog, mint egy központi nap körül.” (Fordítások tőlem.)

³⁷ A következő idézetek az alábbi kiadásból valók (az idézetek utáni zárójelben az oldalszámot adtam meg): MELTZL Hugó *Petőfi-tanulmányai = Petőfi-Könyvtár*, X. szerk. ENDRÓDI Sándor – dr. FERENCZI Zoltán, Kunossy, Szilágyi és Társa, Budapest, 1909. „Későbbi életében Júlia legáltalább külsejére nézve inkább hasonlított Steinnéhez. Mind a két asszony szellemes arczában van valami rejtélyesen vonzó, amit sohasem felejthet el az a férfi, aki egyszer látta.” (50) „Júlia t. i. azokhoz a bizonyos szép hölgyekhez tartozott, kiknek szellemdús arcuk folyvást a legaetherikusabb lelket tükrözik vissza – de csak látszólag; holott a lélek maga reggeltől estig nem is tesz egyebet, mint csupa közönséges, anyagias kérdésekkel bibelődve, számítgat, meghányja-veti a külső tényezőket és tervez. (57)

³⁸ A nyomtatott szöveg hátoldalán kézírással.

közbe a vis major³⁹ p.o. tegnap d.u. is vendég alakjában. A Helys kalap ra⁴⁰ vonatkozó adatokat így tehát nem küldhetem. Husvét előtt alig fogok érkeezni ezeknek kikerésére⁴¹. Sok ezerre rug az apróbb ujságtöredék és kézirati notizek, meg levelek száma és egész hetet venne igénybe csak a felületesebb átvizsgálás. Különb[en] sok hever Beszterczen is, rendeztelenül!

Mihelyt a ma küldött portékát visszaküldte, küldök többet is

De kérem szépen, mindenekelőtte Juliat elővenni a Septemberi számra való tekintettel. A H Kal⁴² kérdése nem oly sürgetős.

Továbbá a Martius 15-e kérdését is szeretném Kegyedre tukmálni. Erre nézve a legközelebbi a[!]kalommal többet. Julia naplóját 1874 ota nem olvastam. Ugy emlékszem, hogy silány s [*betoldva: szenvelgő*]. Hegedűs Pista⁴³ birtokába volt néhány év előtt egy másolata e naplónak kéziratban egy⁴⁴ Bethlen Grófnő birtokából (gondolom eltérő szöveggel?)

Kérem esetleg mielőbb a netán támadó kételyeit közleni erre a kérdésre nézve is. Ezentúl nem fogok annyit – hizelegni kegyednek. Kérem, ne említse, esetleg, H. P.⁴⁵ ur előtt a nevemet.

ad Julia még:

Koszoru 1884. évf. Telegdi közleménye⁴⁶ (Sept. 14. 21. es 28. sz.)

Figyelő [*betoldva: 1886–87. évf.] Vachot Sándorné visszaemlékezése⁴⁷*

³⁹ vis maior: felsőbb akarat (lat.)

⁴⁰ Helys kalap: *A helység kalapácsa*, Meltzl rövidítése.

⁴¹ Esetleg: *ezeknek kiderítésre*, de egyik sem biztos olvasat.

⁴² H Kal: *A helység kalapácsa*, Meltzl rövidítése.

⁴³ Hegedűs István (1848–1925) kolozsvári születésű egyetemi tanár, az MTA tagja, klasszika-filológus, műfordító. 1887-től a kolozsvári, majd 1890–1919 között a budapesti egyetem klasszika-filológia tanára. Fordításai főként Aiszkhülosz, Menandrosz, Janus Pannonius írásai közül kerültek ki.

⁴⁴ [tussal] **Kalligraphiai levelek írására nem vállalkoztam soha életemben. Ilyesmire nincs időm most se és ezentul se lesz: Julia** [az utolsó szó ceruzával]

⁴⁵ H. P.: Hegedűs Pista, Meltzl rövidítése.

⁴⁶ TELEGDI László, *Petőfőről és az 1848 előtti irodalmi tényezőkről. Petőfi első feltűnése*, Koszoru 1884/37., 584–588, 1884/38., 601–605; *Petőfi Nagy-Károlyban 1846-ban*, Koszoru 1884/28., 617–620. A sorozat folytatódik decemberben: *Petőfi Sándor életéből, Petőfi és Szendrey Juliska* (1884/49., 777–781), *Petőfi a forradalom alatt* (1884/50., 790–793), [*Folyt.*] (1884/51., 809–813, erről azonban az eddig feltárt levelekben nem történik említés, annak ellenére, hogy az utolsó részben Telegdi elítélően nyilatkozik Júliáról, és ez beleillett volna Meltzl elképzelésébe is. („E híresztelések s találgatások azonban főleg addig forogtak közszájon, míg a hírlapok közé nem tették a hymen-hirt, hogy Petőfi Sándor felesége annyira megbizonyosodott már férje haláláról, hogy »sietősen elérkezettnek látta az időt: más férjjel lépni házasságra«. Koszoru 1884/51., 813.)

⁴⁷ Vachot Sándorné *Rajzok a multból* címmel közöl több visszaemlékezést, a Szendrey Júliáról szóló a *Petőfi új szerelme* címet viseli (Figyelő 1887/23., 332–336). „De bármi boldog s szerelmes vagyok is – mondá megválásor olyan mélabúsan, hogy szemeimbe könyök [!] szöktek, miköz-

IV.

Vasárnap

88. Jan. 29. reggel

Kedves Barátom. A majdnem oly váratlanul, valamint Kegyed ideutazása, történt enyhébb időjárással, béállott, a mint vehette észre tegnap, az én asthmám is; és így nem csoda, hogy éppen a legfontosabb ügyek szóba se jöhettek s a helyett talán tulságos tépelődésekkel foglalkoztam. Mert az asthmám különösen az emlékező tehetségre szokott némi bénító hatással lenni.

Most némileg jobban érzve magam, eszembe jut, hogy nekünk okvetetlenül tisztáznunk kell (még pedig more patrio⁴⁸: írásban) a „jus”unkat⁴⁹... Hogy ha szerencsés volnék t. családját személyesen ismerni, akkor természetesen nem tarthatnék attól, hogy p. o. kedves neje talán (esetleg) félre ne értse Kegyedhez való viszonyomat, legalább ez idő szerint mert bár mind a ketten terhes, azaz gyanús állapotban, azonban reményteljesben, éldegélünk. Így azonban, legalább részemről, szükségesnek tartom írásba is foglalni a tényleg létező szóbeli szerződésünket.⁵⁰

Ha úgy tetszik, elkészítem én a szerződés tervezetét, melyhez aztán Kegyed netáni észrevételeit nyíltan fűzi, oly nyílt szívüességgel melyet tőlem is megszokott. Annak idején aztán kérném (esetleg b. aláírásával ellátva) vissza! hogy két példányban lemásoltassék. Köszönettel venném, hogy ha Kegyed vállalkoznék legalább az egyik példány tisztázására, hogy minél kevesebbet kelljen írással bibelődnöm, mint az afféle beteg embernek.

Hogyha lehetséges, összegyűjtöm azonnal az ittlelvő ereklyéket, melyek a „Petőfiana” első számába szánvák és elküldöm mielőbb Kegyednek, azzal a kéréssel, hogy ezeket is pontosan lemásolni sziveskedjék, már t.i. szerkeszteni. Mert a szerkesztés, különösen kezdetben, amúgy is fölötte nehéz munkájához nem foghat hozzá elég korán. Bizonyára meg kell hánynivetni hónapokon keresztül az első szám tartalmát és berendezését. Csakis ebben az esetben reménylhetjük (!) magunk is, hogy kifogástalanul indulhat meg az egész vállalat, valahára.⁵¹

ben férjemmel melegen kezét szorított, s az enyémet ajkaihoz vonta, – életem első szerelme s felejthetetlen eszményképe: Etelke marad...” Figyelő. Irodalomtörténeti közlöny (23) 1887, 335.

⁴⁸ more patrio: hazai szokás szerint (lat.)

⁴⁹ „jus”unkat: jogunkat (lat.)

⁵⁰ A szerződés nincs a Farnosnak írt levelek között.

⁵¹ mint „kiválóan magyar fejű”

(Laicusnak, ferencizoltánoknak beöthös zsoldosoknak,⁵² vagy egyéb szellemi koldusoknak és crud naturalistáknak természetesen ilyesmiről semmi fogalmuk. Ezek „kiválóan” mokány- vagy csehfejűek, dickschädel-Toldyak.⁵³ Sietve

Legjobb üdvözlettel, Meltzl.

V.

Beszterce Erd⁵⁴ 89. Junius 27.

Kedves Barátom.

Becses levelét tegnapelőtt vettem, azonban asthmaticus állapotom miatt csak egyszer futottam át és most hamarjában a különben ügyes czikkék egész kérdését mint olyant nem akarván felvetni, az idecsatolt reviziohoz szolok csak. Legközelebb visszatérek [*betoldva*: ám] arra is.

Valamint azonnal észreveszi, a Faust II ik részéből szedett meglehetősen mysticus hangzású mottóval láttam el [*betoldva*: a revizioívet], melyben in fine⁵⁵ történik azt hiszem kellőképpen magyarázó czélzás is. Egyébiránt az egész csak javaslat. Részemről kettős oknál fogva tartottam illőnek:

1 ször az egész csodaszerű eset oly mysticus magába, hogy hozzá más motto mint ilyenén megdöbbenő módon az egész összefüggésből kiszakított de utovégre minden magasabb műveltségű europai olvasó előtt elég ismeretes sőt europaszerte elcsépeelt allegorikai karének töredék leg többet mond, ceteris paribus⁵⁶; legalább nem trivialis; és különb is a philister többség csak azt szokta becsülni a mit – nem ért.

2 szor Kegyed a Faust II. részének fordítója,⁵⁷ legalább nagyobb részletének egyik legelső vagy éppen legelső közlője?

3 szor A Petőfiana aristocraticus (a szó legnemesebb értelmében) álláspontját e bizonyos „magasabb” körökb. korántse szívesen nézett dátum 1849

⁵² beöthös zsoldosoknak: szójáték Beöthy Zsolt nevére

⁵³ Dickschädel: nehéz felfogású (ném.). Szójáték Toldy Ferenc nevére.

⁵⁴ Erd: Erdély

⁵⁵ in fine: végül (lat.)

⁵⁶ ceteris paribus: hasonló körülmények között (lat.)

⁵⁷ Lásd Dr. FARNOS Dezső, *Goethe utolsó két szerelme. Tanulmány és műfordítás*, A Kisfaludy Társaság Évlapjai. Új Folyam (33.) 1898–99, 130–190. Idézi HALASI Zoltán, *Fordított diván. Szerkesztői gondolatok a Nyugat-keleti diván verseinek magyar fordításairól*, www.mufoorditok.hu/reg/muhelynaplo/halasi_divan.rtf. A *Faust*-fordításáról egyelőre nincs adatom.

alatt közvetlenül álló motto legalkalmasabb módon látszik restringálni; a menny[i]re ilyesmire egyáltalán mái nap még szükség volna bizonyos körökben – természetesen csak bizonyos magyar körökről szolok, mint a melyek conservativismus dolgában is messze túlhaladják még a németeket is.

4 szer utolsó és legfontosabb oknál fogva azért, mert Petőfi világlyróját kellő reliefbe helyezi legjobban az efféle mottó, a ka>t'e>qousia⁵⁸ modern világdramából szedett. Át kell látni valahára a soroksári világkritikának is, hogy Petőfi korántsem a „legnagyobb magyar lantos”,⁵⁹ hanem igenis (Steingrímur Þorsteinsson⁶⁰ izlandi Shakespere [!] fordító [*betoldva*: szavával]) a legnagyobb modern lyricus egyáltalán. A ki [*betoldva*: még] erről sincsen meggyőződve azt én olyan ostoba, betyár tökfilkónak vagyok bátor tekinteni, kivel nem is érdemes, szóba állani, legalább komolyan nem; legfeljebb az ironia, allusio s satira hangján. (Egész életemben eddigelé is követtem ezt a maximát és ezután is fogom követni.)

Minden jot kívánva

Meltzl

A negyedik⁶¹ columnára (p 4) esetleg elférne még egy [két olvashatatlan szó]⁶² kezdés utólag, hogyha netán valami kikerülte volna a figyelmét, idevág!

VI.

Mélyen tisztelt szerkesztő Collega Ur
rectius⁶³: Kedves Barátom.

Időközben kezembe akadván a mai levelezőlapján emlegette Brassaiféle nyílt levél⁶⁴ eltévedt *ms.*-val⁶⁵ együtt, ez az üres lapom a fentebbi czimezéssel, [mely

⁵⁸ Valószínűleg ka>t'e>qousia [kat'ekszuszia]: a hatalmánál fogva (gr.)

⁵⁹ Gyulai a „legnagyobb magyar lírai költő” névvel illeti Petőfit a róla szóló 1855-ös tanulmányában. GYULAI Pál, *Petőfi Sándor* = Uő., *Bírálatok, cikkek, tanulmányok*, s. a. r. BISZTRAY Gyula – KOMLÓS Aladár, Akadémiai, Budapest, 1961, 223. Ez azonban nem elégséges (és nem is valószínű) bizonyíték arra, hogy a „soroksári világkritika” Gyulai Pál metaforája volna.

⁶⁰ A neve más alakban: Steingrímur Thorsteinsson (1831–1913): izlandi költő, író és műfordító. Izlandi nyelvre fordította többek között Dante, Goethe, Byron, Heine, Tennyson és Schiller írásait.

⁶¹ A mondat piros ceruzával jelenik meg az oldal szélén.

⁶² A két szó közül az egyik valószínűleg rövidítés, de a halvány írásképp miatt ez nem dönthető el teljes biztossággal.

⁶³ rectius: helyesebben, jobban mondva (lat.)

⁶⁴ Brassai itt említett nyílt leveléről egyelőre nem derült ki pontosabb információ.

⁶⁵ Bizonytalan olvasat, ha a *ms.* a helyes, akkor valószínűleg a manuscriptum rövidítéséről van szó.

annak idején a MPolgár (ne olvassa hátulról!) illet. mai K.K. szerkesztőjének⁶⁶ volt szánva, (a Petőfiana ügyében!))⁶⁷ sietek közölni valahára a Brassai meglehetősen trivialis fejtegetését is Kegyeddal. (Hármunkon kívül az író, másoló, és szerencsetlen fejemen kívül, ugy se látta még ember fia!)

Nézzé meg jól! Látszik, hogy bestellálásra⁶⁸ van írva, még pedig invita Minerva⁶⁹.

„Was ihr nicht fühlt Ihr werdet's nicht erjagen!”⁷⁰ Nem volt és nem is lehetett tulajdonképpeni rendelés. Én csak en passant⁷¹ érintettem [*betoldva*: volt], annak idején, az öreg úr előtt, hogy jó volna a Petőfiana tiszteletpéldányát megszolgálni. Most már érdekes psychologicum quid, hogy az öreg – kihez ad hoc még Petőfi műveinek egy példányát is küldtem [*betoldva*: volt] a könyvárústól: (addig nem létezett a házánál!–): hogyan szeretne mondani valamit Petőfiről és utóvégre maga is azon veszi észre magát, hogy havat aszal és zabot hegyez. De arra már nem volt elég – objectivitása, hogy a ledorongált pessimismus autorához forduljan tanácsért! Csakugyan igaza van La Rochefoucauld herzegnek [!] (vagy más francia aphorista mondta?) „on tire peu de profit des vieillards.”⁷² (Ezt a sententiát irtam, én [*betoldva*: suo tempore⁷³] annak a paksamétának a czimborítékára, melyben a B.al⁷⁴ sze[r]kesztett Ö. T.L.ra⁷⁵ vonatkozó okmányok vannak eltemetve.) A sorodai/mwn⁷⁶-nak.⁷⁷

⁶⁶ Kolozsvári Közlöny

⁶⁷ A szögletes zárójel itt Meltzl jelölése.

⁶⁸ bestellálásra: megrendelésre (ném.)

⁶⁹ invita Minerva: Minerva akarata ellen, a szükséges képesség nélkül (hozzáfogni valamihez) (lat.)

⁷⁰ „Wenn ihr's nicht fühlt, ihr werdet's nicht erjagen”. Johann Wolfgang von GOETHE'S *Sämtliche Werke. Jubiläums-Ausgabe*, XIII., bev., jegyz. Erich SCHMIDT, Cotta, Stuttgart–Berlin, 190?. 25. (Fordításban: „Ha ezt nem érzed, ésszel nem feded fel”. Uó., *Dramák*, ford. KÁLNOKY László – JÉKELY Zoltán – SÁRKÖZY György, Európa, Budapest, 1963, 28.)

⁷¹ en passant: érintőlegesen (fr.)

⁷² Helyesen: „On tire peu de service des vieillards.” Meltzl téved, amikor a mondást La Rochefoucauld-nak tulajdonítja, ezt ugyanis Luc de Clapiers (1715–1747), Vauvenargues márkija, francia moralista írja a *Réflexions et maximes* (1746) c. művében. Jelentése: 'Az öregek kevés szolgálatot tesznek'.

⁷³ suo tempore: annakidején (lat.)

⁷⁴ B.al: Brassaival, Meltzl rövidítése.

⁷⁵ Ö.T.L.: Összehasonlító [Irodalom]történelmi Lapok.

⁷⁶ sorodai/mwn [szorodaimon]: (gúnynév) a sír szélén álló, vén szellem (gr.)

⁷⁷ **ne hogy szarodaimont olvassan. Goethének t.i. 'Scheisskerl' volt egyik kedvenc kifejezése az olyan tudósokra és írókra, kik egész életökben hason- és haszon lesve, majd az egyik majd a másik zászlót szokták cserbe hagyni, és [*betoldva*: mégis] sehogy se vergődhetnek zöld ágra. Mert az opportunismus legfeljebb csak a politika terén fizetheti ki magát. Brassai a minap nálam volt, a mikor is megemlítettem neki, minthogy kérdezősködött a Petőfiana iveit is, de ő csak – a saját cikkét szerette volna látni nyomtatásban s mélyen elhallgatott...**

October hava óta el volt temetve ez a nyílt levél is. Most másod ízben elolvasván, – én reám is lidércz ült! Azt hiszem, lehetetlen, a Petőfiana I. kötetből kihagyni; méltán sértve érezhetné magát B.; és noha ő engem nem éppen finom módon hagyott cserbe a éppen f. említett ([betoldva: különben] heterogen) téren; nem szokásom az efféléket viszonzni, a 'szeget-szeggel' élőnek sem az ethika, sem a litteratura terén nem levén hive. Sőt ellenkezőleg! Arany hidat!

Vegyük fel tehát ezt a cikket is;... lehetőleg – apróbb betűből szedve; mert fájdalom meglehetősen hosszú, [betoldva: sőt] az eddigi Ciceróból⁷⁸ két teljes ivre rugna!... Szolgáljon vigaszúl, hogy legrosszabb esetben is – érdekes curiosum. S a mellett, a mi földolog, mindenesetre jellemző nem csak őreá, hanem [betoldva: még a] honi tudományos viszonyokra nézve is! Aztán csak most veszem észre, hogy a levél nem is kettőnknek szol; tehát muszáj felvenni!⁷⁹ Istenem!... mily messze vagyunk meg az igazi philosophiának még csak sejtelmétől is! Visszaadhatni B-nak azonban az ő bibliai idézetét: „a zöldellő fán ezt mivelik [Petőfin]⁸⁰, a szárazon mi lészen?”⁸¹ Scepticismus álarca alatt fellépő sophista!

Hát a P. iparMuseum f.é. 2ik füzetéből tévedt-e el N-Enyedre is egy vagy más példány? Miután hallgat róla, küldhetek egyet; a napokban érkezett, vagy talán tegnap; még fel se vághattam.

Különben is „schiess in's kraut”⁸² a P. irodalom. A mult semesterben P. költeményein[e]k két apró kötetes commentárját látta? Egy ugynevezett „szúróróbat” tevén vele, megőződtem, hogy a szerző ignorans, még pedig legordinárébb módon; (P.o. a xrímek⁸³ schemáját ilyformán tünteti fel:

a
x
a
x

⁷⁸ Ciceró – itt: betűtípus. A ciceró 12 tipográfiai pontnak felel meg. Egy tipográfiai pont kb. 0,376 mm.

⁷⁹ **Ezt ravaszsgból csinálta az öreg így de azért még se fogja becsempészni Hartmann iránt való faiblejét. Kihuztam! Effélékre már nem vállalkozom.**

Faible: gyenge (fr.), Meltzl itt valószínűleg a 'gyengesség' (faiblesse) szóra gondol.

Eduard von Hartmann (1842–1906): német filozófus, spekulatív filozófiával foglalkozott, Hegel és Schopenhauer rendszereit próbálta szintetizálni a saját életművében. A *Philosophie des Unbewussten* (1869) tette ismertté.

⁸⁰ A szögletes zárójel itt Meltzl jelölése.

⁸¹ Az idézet a Károli-fordítás szerint: „Mert ha a zöldellő fán ezt mivelik, mi esik a száraz fán?” (Lk 23,31)

⁸² ins Kraut schiessen: elvadul; szertelenül, vaktában csapong (ném.)

⁸³ xrímek: keresztírímek

x alatt a „waise”-t értve!)⁸⁴

Szeretném tudni vajjon kegyed kellő figyelemmel kíséri a Pirodalom⁸⁵ mozgalmait? Én fájdalom az előadásimtól alig érek rá körültekintgetni. De mégis elvállalnám, hogy ha tudnám, hogy Kegyed nem érne rá!⁸⁶ Kérem becses válaszát erre nézve is!

Minden jót kívánva, kedves nejeének kezét csókolva

Meltzl

Az igazság kedvéért (t.i. a justitia értelmében) csakhamar hozzáteszem, hogy Brassai irt még egy kis cikkecskét Petőfinek egyik rhätoromán fordítóját röviden bemutatva⁸⁷ (de ezt is csak az én unszolásomra,) nem tartottam szükségesnek ezt előbb bemutatni, mert tisztán csak referada és sajtó alá adtam azonnal tudtán kívül.

Különben tudta nélkül nem veszek fel semmit a P.ianába. A tervezett német nyelvű cikkem is készen hevert még Augustus havában. Szerencsémre haboztam sajtó alá adni. Most már végképpen lemondtam az utóbbi mozgalmak következtében erről a tervről.

Az előszó kérdését se tekinthetem még eldöntöttnek; még nincs – megérve! Hiszen ez gyorsan megy szedő kezében!

PS. Kegyed annak idején azt írta, hogy Brassaitól mindig lehet tanulni valami, bármit írjon. Én is vallom ezt a regulát. Ezért, noha sajnalom [sajnálom] a pénzt a ráfordítottat, menjen sajtó alá ez a cikke is, mely azonban tényleg kivétel a regula alól. Egyébiránt a végleges eldöntés Kegyedre mint szerkesztőre bízatik!

Utóvégre kegyednek ad personam⁸⁸ szól a levél, már csak ezért se maradhat el.

⁸⁴ waise: vaksor, rímtelen sor. (ném.)

⁸⁵ Pirodalom: Petőfi-irodalom, Meltzl rövidítése.

⁸⁶ **Ha én t. közt tavaly ilyen időtájban azt is sejtettem volna, hogy majd megfog halni Trefortunk, s új ministerünk lesz; sohase mertem volna ujból a Petőfiana terére lépni!** Trefort Ágoston (1817–1888): államférfi, publicista. 1872-től haláláig vallás- és közoktatásügyi miniszter.

⁸⁷ Brassai cikke megjelent *Petőfi a Romancoknál* címmel: *Petőfiana évkönyv. Kizárólag a költő és művei szolgálatában. Egy színes műmelléklettel, Petőfi illetőleg Julia kiadatlan kéziratára, szerk. FARNOS Dezső, Kolozsvár, (1) 1888/89, 27–29. (A továbbiakban: *Petőfiana*.)*

⁸⁸ ad personam: személy szerint (lat.)

VII.

Besztercze Erd pénteken⁸⁹
Kedves barátom

Becsés levelezőlapját f. h. 7-éről tegnap (posta elindulása után) vettem és örvendek, hogy a P. „kiválóan” buta fejű életrajz iparistája⁹⁰ beállott a (platonicus) „előfizetők” sorába.

Az idecsatolt régi hirdetésből kitűnik, hogy annak idején olcsóbban juthatott volna hozzá a költő egyetlen fiának druzsája [druszája] a 'Petőfiana'hoz. Akkor kellett volna Kegyednek írnia; nekie és társának is.

Ezt az úgy látszik kegyed részéről is elfelejtett lapocskát egyúttal válaszúlj csatoltam ide a kegyednek az Évkönyv „drága” árára tett ismételt célzásaira.⁹¹

Ebből láthatja, hogy [*betoldva: eleinte*] elég „olcsón” volt hirdetve t. i. 1 ft 20 kron s mégis... hát – kinek kellett?⁹² Alig bírt Kegyed 10 szál embert gyűjteni, azoknak is 4/5 része csupa – rokonsági és [olvashatatlan szó] szeretetből vállalkozott. Ily körülmények között – egészen eltekintve a minap felhozott fizikai okoktól! – nehezen lehetne állatni: vajjon minő logika legyen abban, hogy most már az olcsó terv helyébe lépett drága tervvel miért ne kelljen próbát tenni?

Bárminemű könyvkiadói (!) vállalat egyáltalán csak kétféle lehet: t. i. vagy „700 = 1000”⁹³ példánnyal ad minimum⁹⁴ a pennysystem⁹⁵ szerint; tehát massen production⁹⁶; vagy aztán az ellenkezője t. i. bibliophil system⁹⁷ minél kevesebb példányban – a nyerességi (!) szempont teljes mellőzésével. Az előbbi systemre magánember nem vállalkozhatik: ahhoz kiadó-könyvvarus kell, (verleger); az utóbbira pedig könyvvarus-kiadó nem vállalkozhatik [*betoldva: rendszerint*] – csupán magánember (maecenas, amateur stb). Most már tessék választani: tertium non datur.⁹⁸

⁸⁹ Valószínűleg 1889. június 7-re datálja a választ is.

⁹⁰ Utalás Ferenczi Zoltánra.

⁹¹ A melléklet nincs a Farnosnak írt levelek között.

⁹² még – kegyednek magának se!

⁹³ Ez a lipcsei kiadók elfogadott formulája (700 = 1000) – több százéves gazdag tapasztalat alapján.

⁹⁴ ad minimum: legalább (lat.)

⁹⁵ pennysystem: olcsón és sok példányban kiállított (könyv)

⁹⁶ massen production: tömegtermelés (ném.), helyesen: Massenproduction

⁹⁷ bibliophil system: könyvgyűjtők számára készült, művészi kivitelezésű (könyv)

⁹⁸ tertium non datur: harmadik lehetőség nincs (lat.)

Másfelől kérdés: vajjon érdemel-e egyáltalán kiméletet egy olyan publicum, melyből az efféle vállalatra a széles birodalom területén, alig akad egyetlen szál nyilvános intézet előfizetőnek. (Első sorban t.i. csakis a könyvtárakra lehetett számítani, a mi körülményeink között.)

Én tehát azt mondom, hogy ellenkezőleg az 5 ftnyi „előfizetés” is igen olcsó, az efféle jobbára ugyanis csak Talmi–magyarból álló parvenu közönségnek. Mert [*betoldva*: a képzelhető legjobb esetben is] $33 \times 5 = 165$ fto [*betoldva*: adna át] tehát még mindig kevésbé mint a mennyibe a mű kiállítási nyers költsége került!!!! Tessék számítani!

Kívánja-e Kegyed a „szabályszerűen bélyegzett” nyugtáim közlését? Ugy látszik holmi fillentésnek veszi, hozzá szokva a modern korszellemhez. De biz én nem vágok „modern” a szó ezen modern értelmében.

Az Évkönyv egészen készen volna, hogyha a müncheniek nem késnének. Napról napra váróm [!] a mellékletet a nélkül nem lehet a készletet a könyvkötőnek adni füzés végett. Ide csatolom a müncheni müintézet utolsó hírére is; ebből látható hogy a plajbászós részlet reproductiója minő nehéz – kérem a levelező lapot vissza.⁹⁹ Mert pessimista levén, a müncheni intézet részeről a legrosszabbra kell elkészülve lennem t.i. ismételt reclamatióra még csak 3 napig várok, aztán [*betoldva*: goromba] sürgönyt küldök fizetett válasszal.

Minden jót kívánva

Meltzl

VIII.

Besztercze Erd
89 Julius 12

Kedves barátom.

Nagyobb biztonság kedvéért nem ártana Dekányné Vadady Bertától¹⁰⁰ még egy levelezőlapocskát kikérni, arra a kérdésre: vajjon a tintával írott részlet az [*betoldva*: egyuttal] átküldendő photographiában Julia keze-é?¹⁰¹

⁹⁹ A levelezőlap valószínűleg Meltzl lappangó hagyatékában van.

¹⁰⁰ Dekániné Vadady Bertáról van szó, aki a *Petőfianában* *Visszaemlékezés Petőfi nevére* címmel közzölt írást Szendrey Júliáról (*Petőfiana*, 22–25). A *Petőfianában* a cikk Dekániné Vadadi Berta aláírással jelent meg. A hivatkozásokban ezért az utóbbi írásmódot használom.

¹⁰¹ **Voltaképpen nem szükséges – de hát kegyed nem latszik eléggé bizni, azert javas-**

Valamint az idecsatolt [*betoldva*: müncheni] levelezőlap mutatja, odaadhatja bátran azt a photographiát [!], mert néhány nap múlva sokkal hívebb másolat birtokában lehet és lesz is.

Nekem Berta maga mondta, – igen jól emlékszem –, hogy Julia mint saját kéziratát ajándékozta neki, illet. mint sajátkezű másolatot, melyet női hiúságból őrzött! (mialatt az újabb költemények sajtó alatt izzadtak.)¹⁰²

Ebben az értelemben tettem is egy kis változást a cikkén, – melylyel egyet fog érteni! ... fájdalom az itteni nyomda napról napra halogatja e cikk revízióját és még csak néhány nap múlva fogom küldhetni.

De még nagyobb baj, hogy a Szt István korona egész területén már hetek óta hasztalanul keresek néhány ívet (még csak 150 re lett volna szükségem!) ugyanabból a papírból, melyre az előbbi 9 ív tényleg rég ki van nyomtatva. (Eredetileg csak 8–9 ivre volt tervezve egy-egy kötet!) A régi helyébe felajánlott új (jobb és drágább) papírnemekből hozattam, de annyira elűntek, hogy kár volna mindjárt az I kötetet ilyformán elékteleníteni csupán csak azért, hogy a Brassai idecsatolt levele felvétessék mindjárt az I kötetbe stb. Különböznél még hagyján a Brassai féle brimborium¹⁰³ – legnagyobb baj, hogy a kegyed alkalmi cikke se fér belé egészen! ...

Több napi megfontolás és feleségemmel történt hadi tanácskérés után, elhatároztam magamat merész „császárvágásra”:

Némi fejtörés után sikerült a kegyed 'P. eltűnésének irodalma'¹⁰⁴ cz. cikkének 4 columnáját 2 columnára reducálni, olyformán hogy meg lehet elégedve – tekintetbe kivált ha veszi a bosszantó vis majort, a fejemre csapottat. – Így aztán 10½ ív lesz az egész kötet, melynek legalább 34 példánya teljesen egyforma papírra készülhet a többi 50 ig pedig [*betoldva*: csupán] a címlapot viselné más (jobb) papírból¹⁰⁵)

lom[.] Egyuttal kedveskedhetik Bertának az ide zárt aushänge [a továbbiakban olvashatatlan szó, magyar toldalékkal]

¹⁰² A *Petőfianában* megjelent műmellékletéről van szó, Petőfi *Szeretlek, kedvesem!* című verséről. A bizonytalanság abból fakadt, hogy nem tudták eldönteni, hogy P. saját kézírásáról van-e szó, vagy Júlia másolatáról. A kézirat Meltzl tanúsága szerint Dékániné Vadadi Berta tulajdonában volt. A műmelléklethez kísérő szöveg is van, a szerzőjét nem tüntetik fel: feltehetőleg Meltzl vagy Farnos írta.

¹⁰³ brimborium: fecsegés, jelentéktelenség, banalitás (ném.)

¹⁰⁴ A cikk ezzel a címmel meg is jelent a *Petőfianában*, ahol egy lábjegyzet figyelmeztetett arra, hogy a szerzőnek (Farnosnak) megjelent egy alkalmi röpirata is, amely terjedelmesebben tárgyalja a kérdést.

¹⁰⁵ **különböznél mielőtt sajtó alá kerülne az ilyformán megnyirbált cikke mindenesetre átküldöm suprarevizóra.**

Reményem, hogy egyetért – de még akkor is, hogy ha nem ért egyet, nincs mit tenni egyebet! ...

Magam igazolására idezárom a papírszállító leveleit is és kérem alkalomilag vissza.

A Brassai revízióját pedig kérem küldje el egyenesen Brassaihoz minden felelősséget reám háritva, legczélszerűbben a késedelmet egész általánosságban csak érintve, (mint olyant) és őtet felkérve hogy saját kész revíziójával hozzám intézze vissza Beszterczére, mielébb.

Önkényt értetik (legalább részemről) hogy a kegyed külön is értékes czikke a vis major alatt nem fog elpárologni teljes épségében. Sőt ellenkezőleg! Azt hiszem, egyet fog érteni velem, hogyha még jóval Julius 31-e előtt könyvárusi forgalomba bocsátom csak 100 példányban, lehető lelegegánsabb kiállításban kis-fólióban a kegyed neve alatt – ily cz. a. ha jonak látja; (teljes épségben – 1 íven 8 lap)

Kritikai Észrevétel

Petőfi eltűnésének irodalmához

A segesvári csata XL. évf. alk.¹⁰⁶

irta

Dr. F D. stb.¹⁰⁷

Kérem becses válaszát. A nyomdába azonnal megrendeltem a 100 példányt, [betoldva: előre] számítva a kegyed beleegyezésére.

Minden jot kívánva

M.

IX.

BeszterErd hétfőn¹⁰⁸

Kedves barátom

Tegnap a posta indulása után vettem becses express-levelét s köszönöm szépen a figyelmet; mindazonáltal a mi csekélységemet illeti, a zavart csak annál nagyobbnak tartom. Tény, hogy Berta ő nagysága vagy most, vagy ak-

¹⁰⁶ évf. alk.: évfordulójának alkalmából, Meltzl rövidítése.

¹⁰⁷ A röpirat megjelent, teljes címe: *Kritikai észrevételek Petőfi eltűnésének irodalmához 1849. júl. 31-ének 40. évfordulója alkalmából*, Kolozsvár, 1889.

¹⁰⁸ Valószínűleg 1889. július 15-e.

kor mikor velem beszélt, mondott egyebet mint a mit – képzelt, vagy tudott. Nem is csoda!

Petőfiné a „tükörfiókban” – tisztán emlékszem az eredeti – mindenesetre keresetlenebb – magyarázatra – „felejtette” a saját kéziratát, természetesen nem fektetvén rá semmi különös súlyt. Maga Berta akkoriban olyan taknyos gyerek volt, kivel Petőfiné szóba sem állt; tehát nem is ajándékozhatta neki!

De hát ez mindegy. Annál érdekesebb és pikánsabb *crux interpretum*¹⁰⁹ gyanánt szolgál a műmelléklet. Már csak ennek az egy darabnak kedvéért a publicatióknak nem hasonlítható össze holmi normalis könyvvállalattal, a minőt az Akademia stb. készít.

Csak annak tulajdoníthatom-é, hogy – meteorológiával foglalkozó poeta kegyed, mikor az 5 ft ellen való teljességgel a felhőkől kapott scrupulusait hozta fel? ... Tessék csak multiplicálni 33 x 3 ft = 99 ft. Ezzel szembe csak a nyomdászom s a papirkereskedőim stb számlái éppen kétszer annyira rugnak!!!!

Most már látott-e, besztercezi Gunsch Emanuel martius előtti hires hűlén kívül, (ki a kétkrajcáros kifliket az egész városból összevásárolva, egykrajcárért „árulta” profitra, mondván: „die menge trägt es”!)¹¹⁰ olyan tökfilkót, ki egy új portékáját 50%d a producálási költségén alól hirdesse ki, mindjárt első lépésre. 33 példánynál több nem mehet „kereskedelmi” forgalomba: ezek mindegyikének nyers kiállítási költsége (egészen eltekintve egyebektől, p. o. a munkától stb.) legalább is 5 ft¹¹¹

A kinek igen drága – az ne vegye! Különben tessék csak előbb színről színre megtekinteni a kész [*betoldva*: példányokat]; akkor távolról se fogja drágának tartani. Egyébiránt kegyed [*betoldva*: privatim] tehet a 33 példányával, a mi tetszik: mert volenti non fit injuria¹¹². Csak a nyilvánosság előtt volna Emanueliada, aránytalanul igen keveset igényelni [*betoldva*: vagy hirdetni]. (A többi 17 példány 50ig ajándék példány!)

Midőn régebben (tavaly) szó volt 2ft-3ftos előfizetésekről akkor még a kis 8°-rétű 4 olcsó fértályéves füzetke (à 2 ivecske) lebegett szemünk előtt. Az oriási különbség!... Magán vállalat in-folio tudtommal ez időszertint a Szt. István Korona összes területén nem létezik és a ki csak némileg szakértő,

¹⁰⁹ *crux interpretum*: a teológiában használt kifejezés, jelentése: a bibliamagyarázók keresztje (lat.). Olyan bibliai locusokra használják, amelyek nehezen érthetők és magyarázhatók.

¹¹⁰ Helyesen: die Menge trägt es = A mennyiség elbírja. (ném.)

¹¹¹ **igen, ha 100 példányba készült volna, akkor lehetséges volna, 3 fton hirdetni. (Csak-hogy akkor még egyszer annyi papír kellett volna – és ez is fölötte drága) de akkor is csak parlagon hevert volna a készletnek legalább 50%-ja. Nem hiszem, hogy akadna bárcsak 50 érdeklődő előfizető à 3 ft, a menyire én ismerem a mi közönségünket.**

¹¹² volenti non fit injuria: nem törvénytelenység az, amit valaki maga akar (lat.)

könnyen kiszámíthatja egy-egy példánynak realis értékét, netto is, brutto is; valamint a regieköltségeket is. Magam is csak félénken mentem belé a folióba; de miután oly erősen késett, fejedelmileg akartam jóvá tenni a mulasztásomat. Mindazonáltal nem fogom visszautasítani a röpiratából netán visszaszivárgó garasokat: (ezt is elég olcsón) 1 márkára terveztem, tehát bolti áron 60 xra (10 kr rabattal¹¹³.) Azt hiszem 20 példánnyal (ajándék példány) befogja érni kegyed: maradna aztán nekem (illet. a könyvárusi forgalom számára) 80 példány? Egyébiránt ezt is tetszésére bizom t.i. a saját példányai számát. (60 xrnál olcsóbban nem hirdethető az igen diszesen kiállított röpirat! Azonban még diszesebb a „Petőfiana” maga!) Kérem tehát megizenni, hogy mennyi példányra van szüksége a röpiratából?

A kész 80 példányt szétküldöm – természetesen még a héten. Már csak a program kedvéért is szükséges, mire nyomban szétküldetik Julius 31 e körül (jövő szerdára egy hét!) a Petőfiana évkönyv is. Már t.i. az utóbbi Kegyedhez indítatik 33 példányban és csakis idő kiméltése tekintetéből küldök magam direkt uton a 17 példányból egy néhányat némely kolozsvári, budapesti és külföldi címekhez – ha ugye jönnek látja? A többiből is rezerválhatok még a kegyed számára.

Az előfizetők nevével ellátandónak tartottam az egyes példányokat azért, mivel így jobban becülik meg az egyes felek ezt a ritkaságot [*betoldva*: és nem is prédálhatják el oly könnyen]; de főleg abból az okból, melyből Angliában és franciaországban szokásos ez az eljárás az efféle limitált kiadású privat nyomtatványoknál: t.i. hogy egy és ugyanazon előfizető a kedvező helyzetét ne aknázhassa ki és ne vásárolhasson össze több példányt kedvezményáron zsidó rebachra.¹¹⁴

Kérem tehát, sziveskedjék a illetők egyszerű polgári neveit – elküldeni, hogy kiszedhessem idejekorán. Ezenkívül azok neveit is, akiknek tisztelet-példánnyal szeretne kedveskedni!

Melléklem egyúttal a saját lapszámomat is, felülvizsgálat céljából s kérem egyáltalán megjegyzéseit hozzá!

Kedves neje kezét csókolom, minden jot kívánva

Meltzl

¹¹³ rabatt: árengedmény (ném.)

¹¹⁴ előfordult már az efféle eset is, hogy 50 sőt 100 példányos kiadásokat az irodalmi ellenfelek összevásároltak és megsemisítettek! Már csak ezért se szabad igen olcsóra szabni az effélék árát (egészen eltekintvén a – fizikai nonsensztől a Petőfiana esetében.)

A ‚reback’ jiddis szó, jelentése: kereskedői haszon.

U.i. A kéziratot, ismétlem, nem tartom Petőfi a költő kezeírásának. Én lát-
tam (és birtam is) autographot Petőfitől; olyan volt az írása mintha aczelmet-
szés lett volna. Tény, hogy szellemes asszonyok az uraik írásába annyira be-
letalálják magukat, hogy saját kezök is követi és asszimilálódnak. P. o. Ida
nővérem két évvel a megházasodása után olyformán kezdett írni, hogy a só-
gorom írásától nem birtam megkülönböztetni első pillantásra (már pedig a
nővéremnek vagy annyi theoret [felülvonás] és prakticus esze [*betoldva*: és ön-
állósága], a menyi Juliának volt.) S különben is, sokszor tapasztaltam az effé-
léket, mindazonáltal lehetőnek tartom a tévedést a magam részéről is, kivált
miután nem fekszik előttem összehasonlítás végett egy vagy más authenticus
autographonja Pnek. (A facsimilek rendszerint durván készülnek, ezekután
nem lehet indulni!)

X.

[lelt. szám: 122]

BeszterczeErdKedden¹¹⁵

Kedves barátom

Tegnap hamarjában elfelejtettem, vagy jobban mondva nem értem rá egyet-
mást érinteni nevezetesen a kérdéseiből is. Sietve tehát még csak ennyit.

Alig küldtem el a leveletem, már megérkezett a b. levelezőlapja is fh.
21éről.¹¹⁶ Köszönöm!

Azt [*betoldva*: a gyorsan adott] utasításomat tegnap félreértvén a szedő,
már levonta az utolsó paginát magában foglaló belső felét az ívnek, hol hely
lett volna toldásaihoz bőven. Így kénytelen voltam Gyalokay¹¹⁷ nevét éppen
csak felemlíteni valahogy rövid 2-3 petitsorban¹¹⁸ a szöveg aljára csusztatott
jegyzetben, kapuzárás előtt. Ohajtom azonban, hogy legyen megelégedve.
A szedőkkel es nyomdászokkal is örökös háboru van: szeretik a helyet pré-
dálni, minden alkalmat felhasználva művészi és mesteri félreértések gyártásá-
nak ma már nem szokatlan vagy járatlan útján, eléállva a fait accomplival¹¹⁹.

¹¹⁵ Valószínűleg 1889. július 23-a.

¹¹⁶ Valószínűleg 1889. július 21-a.

¹¹⁷ Gyalókay Lajos (1825–1899) a szabadságharc idején őrmesteri, majd századosi rangot szerzett.
A segesvári csatában látta Petőfi menekülését.

¹¹⁸ petit: betűméret. A petit 8 tipográfiai pontból áll.

¹¹⁹ fait accompli: kész tény (fr.)

Csak magam részéről nem szeretem a rászedési politikát. Bizonyos pápista körökb[en] divik az mint a *savoir vivre*¹²⁰ legfőbb törvénye: innen gyökeret [!] vert némely ósdi kálomista körökben is. Brassainak is ez a praxisa. Én ezt utálok. Tehát nem is lehetett eszem ágába se, hogy előtte eltitkoljam a dolog valódi állását. Ellenkezőleg – becsusztattam a tartalomjegyzék alá [*betoldva*: erre vonatkozó a papirhiányt illően említő] egy kis jegyzetet, a mint az utolsó revízióból látni fogja, a napokban. Hát, egyszerűen „nincsen hely”, vagyis jobban illő papír – ez az egész! Erről nem tehet senki – a mi halad nem marad; erről se tehet sem kegyed, sem én. Brassai visszaküldte már a revízióját, nyomban; az öreg siet a halál torkának a szélén kaczerkoldva a halhatatlansággal. Majd megmondom neki egyenesen, hogy mi volt az oka az ő czikke, illet. levele – késedelmének, mely most már csak a II kötetbe, jövő évbe fér belé. Mert noha szerettem volna, hogy a kegyedhez intézett szózat (abból a tollból!) mint olyan el ne maradjon, mégis csak kár volna hogy ily személyes tekintetből egy tekintet kedvéért a díszes kötet kiállítása hajótörést szenvedjen. (Hogy Br. kiváló figyelemben soha életében nem részesítette a csekély személyemet azt nem róttam fel neki soha; ellenkezőleg mindig olyformán álottam bosszut [*betoldva*: rajta] a mint a szentírás szabja elénk: a bal és jobb pofáról szóló classicus életszabályában!)

A Julia reliquiájáról irt cikkekcskéje revízióját is küldöm a napokban. Valahogy eligazítottam a scrupulusom okozta igen erős apoliticismust, utólagos jóváhagyása reményében.

A röpirata ma elkészül. Igen jó prodromusa¹²¹ lesz a nyomban ötet követő Petőfiánának. Ez utóbbi éppen csak előkelő kezekbe való. Hiszen ezt állítottuk volt fel főelvül a hölggyvilág és az aristocraticus körök megnyerését [megnyerését] a az igazi Petőficultus számára. Ezekben a sphérákban pedig a külsőségeknek nagyobb szerep jut, mint bármely egyébnek: tehát már csak ezért se szabad sulmeisteri vagy lateiner árskálának¹²² lebegni a kiadó előtt. A mi pedig a tartalmat illeti, azt hiszem, ez a publicatio méltó feltűnést kelthet erről az oldalról is – persze nem fog igen zajosan nyilatkozni. Sőt ellenkezőleg – attól tartok, hogy agyon fogják hallgatni akarni – more soroksáriana.¹²³ Ebből a szempontból újból fölötte czélszerűnek tünik fel a Kegyed röpirata, mely [*betoldva*: könyebb kezelésénél és] nagyobb kiadá-

¹²⁰ *savoir vivre*: élni tudás, jó modor (fr.)

¹²¹ prodromus: előbeszéd, előfutár (lat.)

¹²² sulmeisteri vagy lateiner árskála: a kevésbé díszes kiállítású (tehát olcsóbb) könyvekre vonatkozó kijelentés (ném.). Az előző mondatokban Meltzl arról beszél, hogy a kiadvány elsősorban a felsőbb körök számára íródik, így az árat is ehhez igazítja.

¹²³ *more soroksáriana*: soroksári szokás szerint (lat.)

sánál fogva a könnyü lovasság szerepére a [!] ellentáborral szemben igen alkalmas.

Attól ne tartson, hogy igen keveset nyujtana önálló alakban. Hiszen eltekintve attól, hogy nálunk éppen ellenkezőleg az szokott legnagyobb hiba lenni, hogy ha valaki „igen alapos” dolgokkal, „nehézkés német” módszerrel lép fel; mégis csak tartalmaz többek közt egy pikáns szózatfelét, még pedig a központ egyik egyetemi intézetének kebléből. Az efféle nálunk elég jógczím [!] egész foliansok írására. De különben is sokat ér, az a határozottan kimondott „ignoramus”¹²⁴ és „ignorabimus”¹²⁵ is! Ez aztán a valódi ’ignoramus’ – nem [betoldva: pedig] a Brassai-é, mely engem Voltaire egyik kedvencz histoiette-jére¹²⁶ emlékeztete. Ugyanis midőn Richelieu meghalt, egyik skepticus bölc[s] [betoldva: homlokát redőkbe szedve] à la Brassai így nyilatkozott: némelyek azt híresztelik, hogy Richelieu meghalt volna; mások pedig hogy még életben van. Részemről nem hiszem sem az egyik sem a másik versiót (ignoramus – ignorabimus!). Azt az elcsépelt álszerénységet, mely már a Du Bois Raymond szájába se hangzott valami originalis módon, miért kellett majmolnia egy öreg embernek, kinek Du Bois az unokája lehetne? Lásza, az ilyenekben rejlik a vastag „germanizáció”. (Imitálni minden divatötletet, mely valamely „hires” nemét¹²⁷ professor sárcaputjában tenyészik – ellenben tüzzel-vassal pusztítani a Lessingek, a Kantok, Schopenhauerek, Goethek befolyását!) Ezek aztán a hazafiak rectius hasafiak. Pedig Brnak még csak nagy hasa sincsen – s azonkívül azokhoz a kevés földikhez tartozik, kiknek egy Lessing és Kant nagyságáról legalább van némi fogalmuk – már t.i. in theoria.

Egyik előbbi b. észrevételére: „anyagi áldozatot potló emlék” – jól van az így az én búcsúszavamban; mert én egy „200 frankos” alapítványt tettem volt 1884-b[en] melyet simpliciter¹²⁸ agyonhallgatott a Török-Jokai féle bizottság, miért is visszavontam illet. a Petőfiana költségeire fordítom. A „P. jelszava” cz. [betoldva: névtelen] művecskémből (ugyanerre a célra!) egyedül Gerecze Péter vett 2 példányt. A bpesti összes sajtó egyhangulag nem létezőnek tekintette; pedig a helyszinén jelent meg es szétküldetett [betoldva: a lapokhoz]. Most már kérdem: történt-é még valaha ilyesmi valahól [!] a világon? És mi erre a méltó válasz? Szerény félrevonulás, mellyel maradok őszinte tisztelője

Meltzl.

¹²⁴ ignoramus: mi mellőzzük (lat.)

¹²⁵ ignorabimus: minket mellőznek, mellőztetünk (lat.)

¹²⁶ histoiette: történetecske (fr.)

¹²⁷ német (elírás)

¹²⁸ simpliciter: egyszerűbben (lat.)

A „jövő iskolaév elején” lapsus calami¹²⁹ volt. Az s-et (segéd) becsusztattam. A karakter-t tegye csak ki a röpiratban! Miután itt legelőször lép fel mint olyan. A Petőfiana czimlapján izetlenség volna!

XI.

Kedves barátom¹³⁰

7rendbeli levél közül, melyet a világ majdnem minden irányából vettem tegnapelőtt, a Kegyedé legjobban érdekelt. Mindazonáltal nem birtam úgy a mint szerettem volna postafordultával elkészülni a [*betoldva*: rá adandó] válasszal; tegnap estve pedig vendégeim voltak (az új tankerül. főigazgató Dr. E. B.¹³¹ feleségestől szűkebb földim) s így hát mára maradt.

Visszaküldöm tehát ma a „Tájékoztató” szavát igénytelen észrevétele-
[i?]mmel együtt. Bővebb commentárra aligha szorultak – jórészt merőben csak stilaris javaslatok

Hogyha nem érne rá átdolgozni, illet lemásolni, kérem a másolatot is rám bízni. Így nem merem a nyomdába küldeni, a nélkül, hogy előbb a szerzővel közöltem volna. A nagy közönséghez még pedig egyúttal az utókoré-hoz (in infinitum¹³² reménylem!) szolani nem csekély feladat. Nem árt tehát 2-szer 3szor is meggondolni, hogy mit mondjunk; illet. mint mondjan Kegyed! A legközelebbi vasárnapon úgy örvendtettem, mikor friss fővel elővettem reggel korán a Petőfiana collectareat. Kopogtat az „Országos Középtanodai Tanárvizsgáló Bizottság kolozsvári székhelyének” pedellusa az egész drága szabad napot egyetlen férczmunka íróján kellett fel használnom és azt is csak azért hogy – megbuktassék. Ilyen hálás ez a munka is.

A Kegyed „mostani hangulat”a és „nézete” – távolról se lehet olyan – „mostani” mint az enyém. Mindazonáltal, ismétlem, tovább is kifejtendő a petőfi megénekelve-átkozta birka erény: a türelem.¹³³

Többek közt a Brassai cikkével szembe is. Brassai elutazott tordára [!].

Czikkét mégegyszer – legutoljára – mellékeltem ide – talán szakíthat annyi időt és rövidíthet még kegyed is – lehetőleg legco[n]servatívabb mó-

¹²⁹ lapsus calami: tollhiba, elírás

¹³⁰ 1889. júl. 21-e után

¹³¹ Erődi Bélát 1888. december 28-án nevezték ki a kolozsvári tankerület főigazgatójává, állását 1889. februárjában foglalta el.

¹³² in infinitum: a végtelenségig (lat.)

¹³³ Utalás Petőfi *A türelemről* c. költeményére.

don – ezen a nessze [!] semmit – fogdmegjól-on, nem fér bele így egy ívbe! Körülbelől 10–15 sorra több! Én átfutottam legalább 6szor, átdolgoztam legalább 3 szor! Eljutottam az „ignoramus” legéjszakai Ferencz Jozsef földjének legéjszakai pontjáig, a hol már kezdődik [!] Madách Adamjának legutolsó jelenete: a világvégnek kezdete... „und bin so klug, als wie zuvor”¹³⁴

Minden jót kívánva

Kv. csütörtökön

d.u.

ad 22!

Az arckép nem jelenthetne [!] meg joformán hozzá való szöveg nélkül. A mi a kotát [!] illeti joszível¹³⁵ készítetttem Bpsten is, akár 13ftos kiadásban is, ha olcsóbban (ugy másként) nem volna lehetséges. Sejttem azonban hogy talán nem érdemli meg a ráfordított költséget? ... Nem levén zeneértő Kegyedre, bízom az elhatározást.

A mi a pontos megjelenést illeti: szintén Kegyed igen szerencsés passust csusztatott be a tájékoztatójába tehet (melyet részemről szoros praeclusio¹³⁶ terminussal töldottam meg!) nincs mitől tartani. Ráérünk még a magyar tudós közönség közönyének tapasztalására! Én már előre rápingáltam a „lasciate ogni speranza”¹³⁷-t ebben a tekintetben. Mindazonáltal – hogyha másért nem, magunkért illet. az utókor-ért kell tenni és menteni a mig idő van, illet serkenteni a anyaggyűjtőket, azt iparosokat stb.

Vachoténak még nem mertem írni. Amugy is meggyült különböző bel- és külföldi asszonyokkal a bajom. Tegnapelőtt Torma Zsafia¹³⁸ is irt, ujbol, 1 hét folyamán kétszer is: könyvtárban kellene kutatnom – ékiratokat, baby-loniait suméro-accad holmikát¹³⁹ stb! Tessék most már Petőfianat szerkesztve-kiadni, vagy kiadva-szerkeszteni[.]

¹³⁴ „Da steh ich nun, ich armer Tor! / Und bin so klug als wie zu vor”: idézet a *Faust*ból. GOETHE *Sämtliche Werke*, 19. (Fordításban: „S most itt állok balgán! Mivel / bölcsőbb nem lettem semmivel.” GOETHE, *Dramák*, 23.)

¹³⁵ Nem dönthető el, hogy az o után van-e egyéb betű is, mint a 'sz', de a szöveg értelme miatt erre az olvasatra hajlok.

¹³⁶ praeclusio: kizárás (lat.)

¹³⁷ „Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate.” DANTE ALIGHIERI, *La divina commedia*, Ulrico Hoepli, Milano, 1989, 20. (Fordítás: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel”. DANTE ALIGHIERI, *Isteni színjáték*, ford., jegyz. BABITS Mihály, Szent István Társulat, 2002, 82.)

¹³⁸ Torma Zsófia (1840–1899) a kolozsvári egyetem bölcséleti doktora, sikeres régészeti kutatásokat folytatott Tordos és Déva mellett, nevét a külföldi szakemberek is ismerték.

¹³⁹ Bizonytalan olvasat.

Ps. Egy à propos támadt ötlet: a félreértésből üresen maradt columnára (köz[v]etlenül a Kegyed chronologiai táblája előtt!) vajjon nem illenék egy kis aphorismaszerű cikkecske Torma Zsófia tollából a „tűz” cz. – költeményéhez Petőfinek adott reflexiók (a napisten – az ó-thráko dák kökorszakbeli leletek alapján stb.) esetleg a szövegbe nyomtatott egy két figuráskával. Bettina Arnim grofnéja Goethe rajongo imádoja, Petőfihez-intezett költeményeb (az 50es évekb) Petőfit a „Sonnengott”nak címezte!¹⁴⁰ stb, stb, Kerem b. véleményét, hogy esetleg [olvashatatlan szó] menesszek Szászvárosra! Torma Zsófia a mai Magyarország legtudósabb asszonya.¹⁴¹

XII.

B. Erd. Szerdán¹⁴²

Kedves Barátom

Igen sietve, attól tartva, hogy elmulasztom a postafordulását; irok: tegnap este vettem b. küldeményét: azonnal a nyomdába – a helybelibe – adtam.

Kívánsága szerint idecsatolva küldöm a „P. és a nő” második felét, a Dekániné cikkének a kivételével.

Lényegtelenebb tévedések mellett is (– p.o. P. nem viselhetett őrnagyi egyenruhát a midőn leg utolsó erdélyi utjára kelt, így aztán Vhné nem látta akkoriban, hanem előbb? tertium non datur –) az átküldött emlékirata Vahotnének fölötte becses.

A Sz. györgyiról¹⁴³ igaza van én is úgy itéltem mind kegyed; annak idején történt ez, midőn még nem voltam annyira készülve (vagy éret?) Petőfihez; afrikai utam előtti időkben. Azóta az allegoria iránt való scholasticus ellen-szenvem tisztult es jobban tudom tudom [!] megkülönböztetni az allegoriát az – allegoriától. Embere válogatja. Tessék csak még egyszer áttanulmányozni. Alkalom adtán többet erről és egyebekről is. Kénytelen vagyok vele az Évkönyvet itlen készíttetni, nem csak azért mivel Kolozsvárt még jobban késnek mint itten; levén ottan túlhalmozva munkával valamenyi számba vehető műhely; hanem azért is, mivel a helybeli nyomdász most hozat egészen

¹⁴⁰ Bettina von ARNIM, *Petőfi dem Sonnengott*, <http://gutenberg.spiegel.de/arnimb/gedichte/petoefti.htm>

¹⁴¹ Arról nincs tudomásom, hogy elkészült-e a szöveg, a *Petőfianában* nem jelent meg.

¹⁴² Valószínűleg 1889. július 23-án.

¹⁴³ Az utalást nem sikerült azonosítani, az olvasat emiatt is bizonytalan.

uj gépet és kulomb[en] is Elzevier betű fölött rendelkezik, nem úgy mint a kolozsváriak. Budapesten nem készülne el ujjév előtt.

Minden jót kívánva:

Meltzl H.

[oldal szélén] Nehány lap Correcturát a napokban küldök. Csak most foghattak hozzá a f. hó kezdetén

[másik oldalon]

bocsánat a használt papirosért! Sietek¹⁴⁴

P. Irok Vachottnének is holnap – még pedig arczkép csere végett stb. A Sz. Julia féle gyászjelentés Kolozsvárt hever. Kívánsága szerint meglesz. Kolozsvárra azt hiszem, holnap délbe utazom; de azért netáni küldeményeit intézze csak ide, [olvashatatlan áthúzás]

XIII.

Besztercze Erd. 89. Julius 24. szerdán

Kedves barátom

Má [ma] egy hét múlva lesz a Julius 31-ének XL ik évfordulója és ime a brochure-je kész – még pedig majdnem igen hamar. Küldök idecsatolva egy probanyomtatványt a legelső „abzug”ot,¹⁴⁵ mely elég piszkos. Most már kegyedtől függ, az egész publicatiót [*betoldva*: mint olyant] végképpen elfogadni, vagy

¹⁴⁴ A lapon ez a szöveg található, két, egymást metsző vonallal áthúzva:

Bistritz Siebenb.

Verehrter Herr Professor.

Obschon ich gar nicht ahnden kann, wo Sie zu suchen und zu finden sind; so kann ich doch nicht umhin an Ihren 80. geburtstage einen schuss in's blaue zu tun. Wir Orientalen pflegen, wie Sie wissen, bei allen festlichen gelegenheiten lärmend vorzugehen.

Möge Ihr IX. decennium [a szöveg itt megszakad]

[Fordítás: Beszterce, Erdély / Tisztelt professzor úr. Jóllehet még csak sejtellem sincs arról, hogy Ön hol keresendő és hol található meg; mindazonáltal nem kerülhetem el, hogy az Ön 80. születésnapján a sötétben tapogatózzak. Mi, keletiek, azt ápoljuk, ahogy ezt Ön is tudja, hogy minden ünnepi alkalommal lármásan viselkedünk. Legyen a IX. évtizede]

¹⁴⁵ abzug [Abzug]: levonat (ném.)

refutálni¹⁴⁶ és esetleg refutálva végképpen saisirozni¹⁴⁷, illetőleg maculaturává¹⁴⁸ átváltoztatni. Addig is [*betoldva*: más] ember fia szeme elé nem fog kerülni (kivéve a szedőét [*betoldva*: a könyvkötőét] és a feleségemét.)

Hogyha azonban czélszerűnek találja, akkor kérem egyuttal izenje meg, hogy mennyi hány példányra van szüksége? Azt hiszem, hogy kegyed küldhetné onnan néhány központisoroksári szerkesztőnek meg a kolozváriaknak is stb. az ingyenpéldányokat.¹⁴⁹ Addig is míg b. válasza érkezik, a könyvkötő kisimítja (– egy íves, ily röpiratoknál a boríték és brochure nem szokásos! –) az egész készletet. A papír elég jó, nóha távolról sem oly elegans, a minő a Petőfianaé. Ez utóbbi nyomban követni fogja azt hiszem legkésőbbben jövő szerdán éppen 31 én, a röpiratát. (De addig is még egy igen fontos, ut gyorsan elintézendő revíziót küldök, a mint többször irtam már!)

Fontos még a II kötetre maradt $\frac{3}{4}$ ív (Brassai levelével) kiegészítése. E végből a Kegyed eroticus statisztikájához¹⁵⁰ még hetekkel ezelőtt készítettem volt valami bevezetésfélét. Az egész czikk még igen is szorul a javítgatásra: Kérem körülbelől augustus hó első hetének végeig elintézni, hogy ha egyet értene vele. T. i. a nyomdának égető szüksége van a Brassai felemésztette garmondra¹⁵¹ és várva várja az illető ív lenyomatát. A Kegyed laphosszát mely csak 25re [*betoldva*: teszi a] fehérnép számát kiegészitetem 31-re: – a feleségem háta kezdett borsózni, készül czikket írni ellenünk az anyós hozzájárulásával!

Minden jot kivanva

Meltzl

Az első példányt összehajtva küldöm, a többbit természetesen kímélni fogom.

¹⁴⁶ refutálni: megcáfolni (lat.)

¹⁴⁷ saisir: lefoglal, elkoboz (fr.)

¹⁴⁸ maculatura: selejtpapír; nyomdászati kifejezés (lat.)

¹⁴⁹ körülbelől ilyformán hogy éppen f. h. 30 ra illet. 31. ére érkezék meg.

¹⁵⁰ eroticus statisztika: az eddigi kutatásaim során nem találtam ennek feloldására utaló nyomot, talán ez is Petőfivel kapcsolatos.

¹⁵¹ garmond [garamond]: betűtípus. A garamond 10 tipográfiai pontból áll.

XIV.

Besztercze Erd. hétfőn délben 89 Jul. 29

K B.¹⁵²

Tegnap óta az időjárás brüsk módon rosszabbra fordulván, éjjel asthma volt, későn keltem fel, s így alig értem rá a posta elindulása előtt átnézni az utolsó reviziókat a levélborítékba csusztatott, néhány sor kiegészítéseül küldöm ezt a zártlevelezőlapomat nyomban. Azonban ez csak holnap fog elindulhatni: olyan pompásan van berendezve a helybeli posta állomás melynek csupán pénzben a forgalma több egy milliónál – kettős megyének székhelyén! ... A kis fiammal pedig a postahivatalnok még gorombáskodik, a ki arra a kérdésre: vajjon elindul még ma a revizio? azt izeni: „ha elviszik, elindul.” [Olvashatatlan szó] 3/4-Azsiában élünk.

De ez még hagyján: utovégre is a rüpkötséghez, mely a soroksári központból¹⁵³ sugárzik, hozzávolnánk már szokva. De az utolsó pillanatban a müncheni világhírű műintézet is – eltornászta a dolgot, ti i. most folyt a nagy német tornázati congressus mely egész hétig tartott Münchenben és felforgatta a sörivás metropolisának egész létét. Én annak idején csak félig tréfásan irtam volt, idézve Goethe szép szavát: „Die schwierigkeiten wachsen, je näher man dem ziele komt [!]”¹⁵⁴ Rettenetesen beteljesült minden tekintetben ez a josló szép szó. Ohajtom, hogy legalább a 2 ik kötettel kevesebb baj legyen. Ennek a legfőbb értekezése az Index Petőfianus lenne, négy sz[ám]. E végből a jövő hónapokon keresztül több izben átvolna kutatandó Petőfi összes [!] szövege. Concis¹⁵⁵ betürendes munka, mely vagy 4 ívre in fol. terjedhetne (egyelőre) jövő husvétkor (legkésőbb) sajtó alá mehetne. természetesen minden egyes locus classicus külön apró czédulára volna tisztán irandó könnyű papírra mely aztán utólag beilleszthetnek [!] a maga helyére betürendben, összeragasztva gummi arab.al¹⁵⁶

De hát ezt hagyjuk még egyelőre. A mi a ma küldött reviziot, a legutoljót illeti, kérem: több izben is, nyugodtan, átolvasni A czimlapot (minél egyszerűbbe[n]) így képzelem:

¹⁵² K B: Kedves Barátom

¹⁵³ Soroksárra Meltzl több utalást is tesz, de egyelőre még nem sikerült pontosan azonosítani az általa megrajzolt ellenfelet.

¹⁵⁴ „Die Schwierigkeiten wachsen...”. Johann Wolfgang von GOETHE, *Die Wahlverwandschaften* = *GOETHE'S Sämtliche Werke*, XXI., 191.

¹⁵⁵ concis: rövid (lat.)

¹⁵⁶ gummi arab.: gummi arabicum (lat.)

[bekeretezett rész]

PETŐFIANA [pirossal]

ÉVKÖNYV

KIZÁRÓLAG A KÖLTŐ ÉLETÉNEK ÉS MŰVEINEK¹⁵⁷

[betoldva: Tanulmányozásának] SZENDELVE

SZERKESZTI

FARNOS DEZSŐ

I. KÖTET

1888 / 89

KOLOZSVÁR¹⁵⁸ stb

nB Kérem jól megvizsgálni, átgondolni stb. és *megjegyzéseit*¹⁵⁹ megtenni. A „lettél mielőtt léteznél” jó? a „vagy”, a mit kegyed javasolt, talán kissé kétértelmű? (=vel) Szent Ariadne keresztény martyrné, mely ki sziklában tünt el.¹⁶⁰

A tiszteletpéldánynak szánt darabok némelyikére rányomathatom az illetők címeit. A készlet ellenben pusztán csak számozva maradtol (11 en túl) – az express levelezőlapján javasolt változást kérem csak megtenni: a dolog lényegén nem változtat semmit; de legalább praecisebb[en] van kifejezve mert hát évek mulva az antiquariusi kereskedelem egyik raritása lesz ez a Petőfi-ana, többek közt. De legalább minden egyes példány holléte lehetőleg szem előtt tartassék stb. ezért is a számozás szükséges. Minden egyes példánynak meglesz a maga történelme

Minden jot kívánva

M.

[lap szélén]

A Krit. észrevételét küldje el Lauka Gusztávnak¹⁶¹ is: Nagy-Becskereken él [betoldva: Tisza Kálmán kegyelméből] talán egy gyöngéd levélke kíséretében; valamint Vachot Snének is stb. Dr. Gereczének is. L. Gusztáv sokat tud még Pról! Csernátoniéknek kár volna Petőfianat küldeni. Elég esetleg a Krit. Észrevétel. Ez se sürgős talán.

¹⁵⁷ életének és műveinek: a -nek mindkét esetben bekarikázva

¹⁵⁸ A *Kolozsvár* szó piros ceruzával jelenik meg.

¹⁵⁹ Bizonytalan olvasat.

¹⁶⁰ Szent Ariadne (?–130): frígiai herceg rabszolgája, aki annak születésnapján megtagadta, hogy pogány szertartásban vegyen részt. Büntetésből megkorbácsolták. Ariadne megszökött a tulajdonosától, és egy szikla rejtette el. Emléknapiját szeptember 17-én ünneplik (lásd www.catholic-forum.com/saints/sainta7h.htm).

¹⁶¹ Lauka Gusztáv (1818–1902) bölcsész, jogász, szerkesztő, a Petőfi-Társaság tagja.

XV.

Kv. 89. oct. 26. szombat

Kedves barátom

Véletlenül értesültem Dr. Erődi Béla részéről, hogy a Fővárosi Lapok tegnap ideérkezett számában¹⁶² bizonyos Horváth Ilona erős hangon tartott „fel-szólalást” rectius nyilatkozatot – hiszen [*betoldva*: a modern] Magyarország nem csak a banketteknek, hanem a nyilatkozatoknak is classicus földje! – tett közzé Dekányné Vadady Bertha ellen; de a mely voltaképpen az egész Petőfi-ana-t – szőröstől börsőtől illeti. És ez engem fölötte bántott.

Megvallom, hogy én a budapesti lapok, ha jól emlékszem tavalyi hirei után indulva, azt hittem, hogy Szendrey Juliánál nem él többet senkije,¹⁶³ az édes apján kívül, (ki oly páratlan cynismussal merészelt viselkedni a legnagyobb magyarral szemben annak idején!) Ha tudtam volna, hogy még létez egyik leánya, habár csak második férjetől is, – magam is több figyelmet fordítottam volna Bertha asszonyság kemény fordulataira. Ámde az egészben [*betoldva*: a] cikke oly kézzelfoghatóan bona fide¹⁶⁴ támadja meg a Julia emlékét, hogy távolabban álló semmi különöst se láthata a különben is ország-szerzte ismeretes és már többször is nyilvánosság elé is került tények felsorolásában. Az egyetlen „orgia” kifejezés egy kissé igen erős talán – – talán? Éppen itt van az a bökkenő, az irodalomtörténelmi tudomány szempontjából fontos problema elrejtve. Mert minő angyali türelemmel kellett megáldva lenni éppen a türelmet oly classicusan kisatírázó Petőfinék, hogy az efféle extravagantiákra hajlékony asszonynyal bárcsak másfélvezen át békében élhetett.

Az utókort Julia csak mint Petőfiné érdekli – nem pedig mint Horváth-né! Ehhez semmi köze a tudományunknak, kivéve hogy ha Horváth Ilona Ő Nagysága az irodalmi pályára lépve több szerencsével haladva [*betoldva*:

¹⁶² A Fővárosi Lapok 1889. okt. 23-i számában „*Petőfiána*”. *Évkönyv ötven példányban* címmel a *Petőfiána* rövid bemutatása után közlik Vadadi Berta visszaemlékezését (2155–2156), majd a 1889. okt. 30-i számban *Egy költőnk neijéről. A „Petőfiána” egyik közleményére* címmel Sz. aláírással jelent meg egy tárca (2207–2210), amelyben a tárcaíró Vadadi Berta szövegéről értekezik. Szendrey Júlia viselkedését a temperamentumával és a forradalom kimenetelével magyarázza; végkövetkeztetése szerint Vadadi Berta cikke ugyan sok jó meglátást és új információt tartalmaz, de hiányzik belőle az empátia.

¹⁶³ **Honnan vettem volna különben? – úgy emlékszem hogy a fiatal Horváth haláláról szolva, emlegették a lapok, hogy Julia „utolsó gyermeke” is meghalt volna! És úgy vagyok értesülve, hogy maga Horváth Árpád is halott.**

¹⁶⁴ bona fide: jóhiszeműen (lat.)

mint tegnap] netán elhomályosítaná idővel még a Julia költői babérait is, a mit szivemből kívánok az ő érdekében és a hazájában is.

Nézetem az, hogy a fővárosi lapok pletyka hajlamu szerkesztőjéhez sem-mi válasz nem küldendő. Kegyed azonban mint szerkesztő, egyuttal Dekanné nevében, minél rövidebb (s önkényt értetőleg minél udvariasabb) magán-levélben mielőbb felvilágosítaná Ő Nagyságát, hogy az ő létezéséről semmi tudomása nem volt a távol erdélyi részekben senkinek sem az érdekeltek közt, sajnálatat kifejezve, [*betoldva*: sőt bocsánatot kérve], hogy akaratlanul bán-tottuk s más derekas remediumot¹⁶⁵ nem tudva, mint azt, hogy a kiadóval egyetértetőleg, ugyanannyit tért, a menyit Dekánné használt fel, vagy ha Ilona Ő nagyságnak tetszenék [*betoldva*: többet is] a mennyit akar, es azonkívül tegnapi nyilatkozatának szöszerinti után nyomtatásra a Bertha replicájával együtt, felajánlana neki [*betoldva*: a Petofiana II kötetéből], önkényt értetőd-
vén, hogy a Berta [*betoldva*: netáni] replikája (esetleg) ennek tetszésétől füg-
gene – de hogy személyes fegyverek használata keményen tiltva van, mind a három fél részeről.¹⁶⁶

Tisztességesebb elégtételt úgy se kaphatna Ilona k. a., mert már olyan nincs, még a mi törvényeinkben sem, hogy egy törvényesen megsemmisült házassággal dolg-kapcsolatos dolgoknak érintése – 20, illet 40 évvel az illető családfő és neje halála után, – sajtóvétséget képezhetne. Egyébiránt Kegyed ottan felvilágosításért fordulhat egy jóra való jogászhoz. Én nem kérdeztem senkitől; mert szivemből utálok minden [*betoldva*: személyeskedő] feleselést és ebben az esetben is, ha egyedül állanék mint szervő, egyszerűen revocál-nám¹⁶⁷ az illető pasusokat [!] a bona fide történt elbeszélésre való hivatkozással, mert halottakkal senki se tisztességes ember ugyse visel harcot háborut. Még V. Károly császár is ezzel replicált¹⁶⁸, mikor azt insinualták¹⁶⁹ neki, hogy a Luther csontjait máglyára tésesse.

Dr Gereczének még mindig tartozom válasszal.

Minden jot kívánva, kedves nejeinek kezét csókolom

Meltzl

¹⁶⁵ remedium: orvosság (lat.)

¹⁶⁶ Egyébiránt szentül megigérheti azt is hogy ezentúl Juljáról sohase lesz szó a végzetes 49-beli Julius 31e szent datumán túl eső időkből. Az azelőtti időkből pedig [*betoldva*: egyebet mint] csak dicsőítésére és tiszteletére valót [*betoldva*: mondani] lehetőség nem volna is volna lehetséges. [!]

¹⁶⁷ revocálnám: visszavonnám

¹⁶⁸ replicált: válaszolt (lat.)

¹⁶⁹ insinualták: arra céloztak (lat.)

Hogy ha netán valami lépésre határozná el magát Ilona k[is]a[sszony]nyal szemben, talán nem ártana előbb velem is közölni illet[ve] velünk: Ilyen dolgokba a sok szakács nem szóhatja el a ~~dolgot~~ portékát, kivált a mi fajtánkból való.

B. levelét vettem, a minap. Az esztetikai cikkeknek örvendek: de a programmból, a tulajdonképpeniből, is kell valami.

Márton K könyvkereskedőnek én még az nap, melyen a megrendelés érkezett megizentem volt, hogy fordulna kegyedhez directe és ezért nem tartottam szükségesnek előbb elküldeni a bécsi 4 példányra szóló megrendelést részemről is.

Ezentúl reményem nem fognak többet hozzám fordulni sem az írók, sem a könyvárusok; mert nekem nincsen fölösleges példányom ugyse. Bár küldtem volna el elébb a John Ingramét is és nem adtam volna tulságos udvariasságból oda kölcsön annak a firkaó indiskrét asszonynak. Legyen átkozott a neve! Megigérte szentül hogy neveket nem fog említeni mikor azzal fenyegettem, hogy elküldöm a cikkeit felülvizsgálás végett kegyednek. Ime itt a feleségemnek intézett másolt levélkéje. Hazudott [olvashatatlan szó]¹⁷⁰ (az irodalmi tanszék, az Imreé, van üresedésben és a betöltés napirenden... Erről csak később értesültem!)

¹⁷⁰ Valószínűleg rövidítés.